

Park Daalhuizen te Velp

Tuinhistorisch onderzoek en tuinhistorische waardestelling
20 november 2017

Colofon

20 november 2017

Projectmedewerkers Stichting In Arcadië:
Drs R.H.M. van Immerseel historicus
Ir P. Verhoeff landschapsarchitect BNT
Nina Wijsbek, MA Groen Erfgoed specialist
M. Bos, BASc

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Stichting In Arcadië.

Opdrachtgever

Gemeente Rheden
Postbus 9110
6994 ZJ De Steeg

STICHTING IN ARCADIE

't Zand 44, 3811 GC Amersfoort
t. 033 4480035 w. www.stichtinginarcadie.nl

Park Daalhuizen te Velp

Tuinhistorisch onderzoek en tuinhistorische waardestelling
20 november 2017

Inhoudsopgave

1. Inleiding en methodologie	5
2. Ontwikkelingsgeschiedenis	7
2.1 Voorgeschiedenis en ontstaan van de buitenplaats	7
2.2 Daalhuizen als boerderij in de 18 ^e eeuw	9
2.3 De buitenplaats onder fam. Van Hasselt: 1794-1858	11
2.4 Buitenplaats Daalhuizen in bezit van de familie De Roo: 1858-1952	17
2.5 Het einde van buitenplaats Daalhuizen	29
2.5.1 De verkaveling van het Zaalbosgebied; 1940-1957	27
2.5.2 De bouw en afsplitsing van buitenplaats Dordtwijck	27
2.5.3 De verkaveling van het noordoostelijk deel van Daalhuizen	31
2.6 Daalhuizen in gemeentelijk bezit; 1982-heden	33
3. Actuele situatie: beschrijving en waardering	37
3.1 Werkmethode	37
3.2 Beschrijving actuele situatie	39
3.3 Analyse, interpretatie en waardering	47
3.4 Protocol van overdracht; aanknopingspunten en aanbevelingen	49
4. Literatuur en noten	50
Bijlage 1 - Lijst gemeentelijke bijzondere bomen Velp	52

De entree aan de Beethovenlaan. Foto Stichting In Arcadië, augustus 2017

1. INLEIDING EN METHODOLOGIE

Inleiding

Het huidige Park Daalhuizen te Velp vormt de kern van een ooit veel grotere buitenplaats die voor het eerst genoemd wordt in het begin van de 16e eeuw. Het oorspronkelijke Daalhuizen omvat de buitenplaats Dordtwijck, Park Daalhuizen, de Componistenbuurt en het Zaalbosgebied.

De gemeente Rheden heeft al enige jaren een specifiek landgoederenbeleid waarin het belang van de aanwezige landgoederen onderkend wordt. Zij neemt een actieve houding aan ten aanzien van kwaliteitsborging en –verbetering van de landgoederen. De gemeente heeft behoefte aan een goede cultuurhistorische analyse en waardestelling van Park Daalhuizen, in verband met toekomstige ontwikkelingen op het gebied van onder andere hemelwaterberging. Tevens overweegt de gemeente om Park Daalhuizen tot gemeentelijk monument aan te wijzen, als de cultuurhistorische waarden hiertoe aanleiding geven. Voorliggend onderzoek voorziet in die behoefte.

Methodologie

Voorliggende rapportage betreft een tuinhistorisch onderzoek naar de voormalige buitenplaats Daalhuizen te Velp. Dit studiegebied omvat Park Daalhuizen, buitenplaats Dordtwijck, Componistenbuurt en Zaalbosgebied. Voor het Park Daalhuizen wordt dit uitgewerkt tot een tuinhistorische waardestelling. Voor het rapport is archief-, literatuur- en terreinonderzoek verricht conform de methodiek *Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek* (RCE, 2012). Geraadpleegde archieven zijn het Van Hasselt-familiearchief dat zich in het Regionaal Archief Zutphen bevindt en diverse stukken m.b.t. Daalhuizen uit de collectie van het Gelders Archief en diverse andere (privé)collecties. Tevens is het terrein bezocht. Achterin dit rapport is een literatuurlijst en notenapparaat opgenomen. Voor dit rapport is dankbaar gebruik gemaakt van de inbreng van Theo van der Hoeven, mede-auteur van de website www.historievandaalhuizen.nl.

De rapportage bestaat uit:

Historisch onderzoek

Het historisch onderzoek omvat literatuur- en archiefonderzoek. Resultaat van deze onderzoeksfase is een reconstructie van de ontwikkelingsgeschiedenis van de gehele buitenplaats met twee reconstructiekaarten van, te weten:

- Situatie eerste helft 19^e-eeuw;
- Situatie rond ca. 1947 na de bouw en afsplitsing van Dordtwijck.

Het onderzoek richt zich met name op de ruimtelijke structuur van de buitenplaats met haar tuin- en parkaanleg en de verschillende daarin voorkomende bouwwerken.

Beschrijving en inventarisatie actuele situatie

Deze onderzoeksfase richt zich op de actuele situatie van Park Daalhuizen. De huidige situatie is op hoofdlijnen geïnventariseerd en vastgelegd door middel van kartering. De inventarisatie omvat een overzicht van de bestaande bouwwerken, de wegen en paden, de waterpartijen en watergangen en de beplantingsstructuur.

Voor deze inventarisatie is veldonderzoek gedaan en gebruik gemaakt van het door de opdrachtgever (of de gemeente) digitaal geleverde kaartmateriaal (GBKN) en een recente luchtfoto (winterbeeld) van de actuele situatie. Een digitale landmeetkundige opmeting van de actuele situatie behoort niet tot de opdracht.

Tuinhistorische analyse en waardestelling

Deze onderzoeksfase omvat de synthese van het historisch onderzoek en de inventarisatie van de actuele situatie en resulteert in een tuinhistorische analyse en waardestelling van de actuele situatie van Park Daalhuizen. Een specifieke architectuur- en bouwhistorische beschrijving en waardestelling van de eventueel voorkomende individuele bouwwerken behoort niet tot de opdracht. Onderdeel van de waardestelling, op basis van de selectiecriteria voor monumenten uit de gemeentelijke Erfgoedverordening, vormt een advies over de aanwijzing van Park Daalhuizen als gemeentelijk monument.

Protocol van overdracht

Deze fase omvat een korte opsomming van aandachtspunten en aanbevelingen die vanuit het cultuurhistorisch onderzoek voor de gehele buitenplaats en specifiek voor Park Daalhuizen kunnen worden geformuleerd.

Detail van de Kaart van de goederen van het Sint Catharinagasthuis onder Velp, ca. 1650. Gelders Archief nr. 599. Op deze kaart staat Daalhuizen niet aangegeven. De locatie van Daalhuizen is omcirkeld.

Uitsnede van de kaart van Overhagen uit 1651-1653 door Nicolaas van Geelkercken. Gelders Archief, toegang 0552. inv.nr. 54. De locatie van Daalhuizen is omcirkeld.

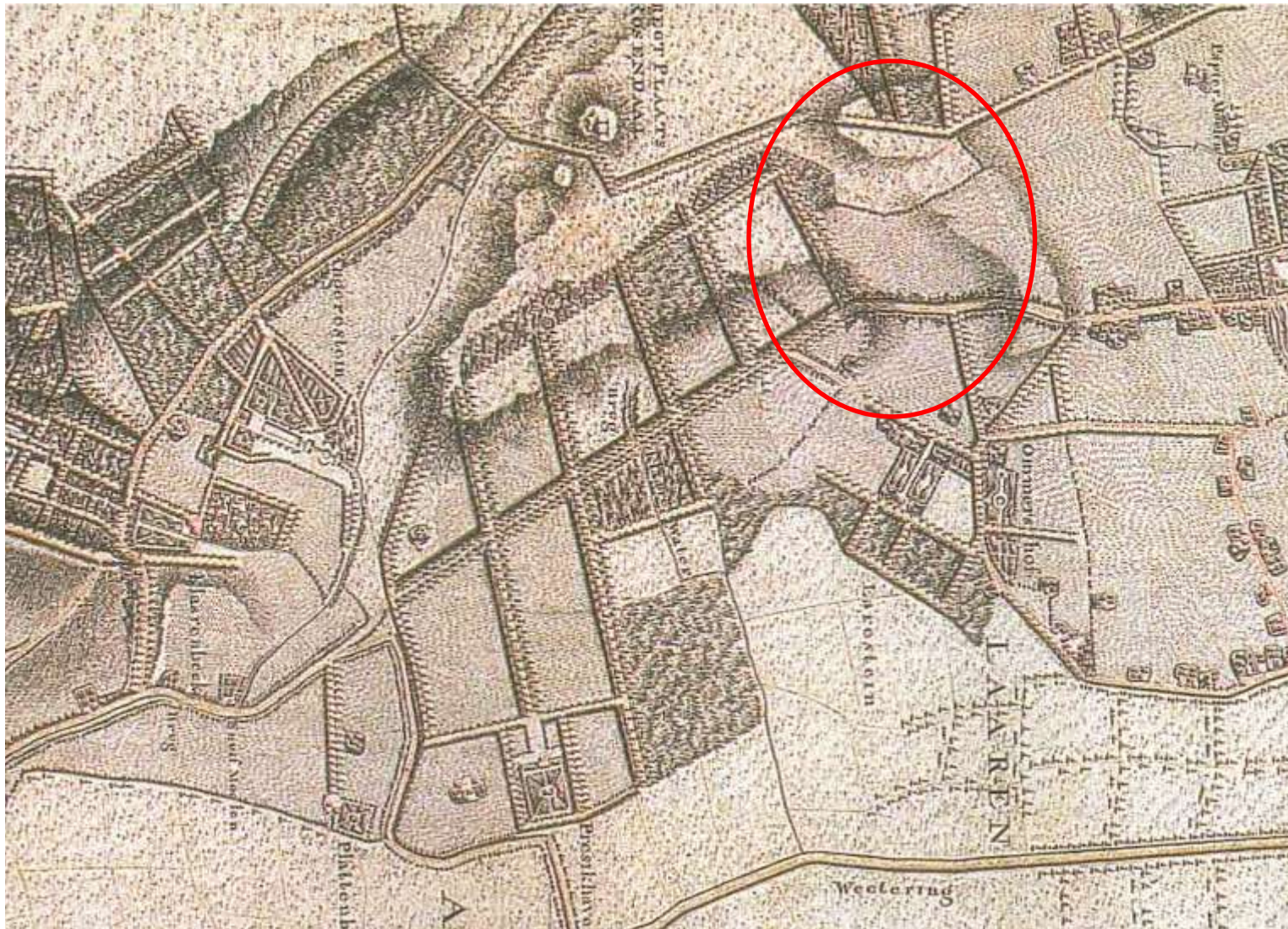
2. ONTWIKKELINGSGESCHIEDENIS

2.1 Voorgeschiedenis en ontstaan van de buitenplaats

Daalhuizen is gesitueerd op de Veluwezoom, aan de rand van een stuwwal die is ontstaan in de voorlaatste ijstijd, het Saalien, die van circa 200.000 tot 130.000 v.C. plaatshad. Het glooiende landschap van de Veluwezoom, op de grens van de Veluwe en de rivieren de Rijn en de IJssel, oefende een bijzondere aantrekkingskracht uit op welgestelde Nederlanders die hier hun buitenplaatsen lieten aanleggen. De landgoederenzone aan de zuidzijde van de Veluwe staat daarom bekend als Gelders Arcadië.

Het landschap van de Veluwe is van oudsher rijk aan beken en sprengen, die eeuwenlang een belangrijke functie als aandrijfkracht voor waterraderen voor koren- en papiermolens hadden. Voor buitenplaatsen in Gelders Arcadië hadden de beken en sprengen een economische functie, maar ook vervulden zij een belangrijke rol in de tuin- en parkarchitectuur.¹ Op het terrein van het voormalige Daalhuizen, het huidige Dordtwijck, bevindt zich een spreng (een gegraven beek) met twee koppen, die de vijver op het terrein voedt.²

Daalhuizen komt onder de naam 'Dalhout' al voor in 1473, toen een bos met deze naam afbrandde. Of de voorloper van het landhuis, een hoeve genaamd Daalhuizen, toen al bestond is niet zeker. De naam 'Daalhuizen' komt voor het eerst in de archieven voor in 1506. Het is ontstaan toen het honderdschap 'de Aller' gesplitst werd in Daalhuizen en Saelbosch.³ Bekend is dat Daalhuizen in de 16^e en 17^e eeuw een "galgengoed" was, wat betekent dat de eigenaar verplicht was vervoer beschikbaar te stellen voor de transport van veroordeelde misdadigers van Arnhem naar de Galgenberg.³ Eigenaren voelden zich niet altijd geroepen zich aan die plicht te houden. Zo wordt eigenaar Jan Mannis in 1645 in een civiel proces door de stadsroedragers op last van de momber vermaand omdat hij in gebreke is gebleven bij het leveren van vervoer voor misdadigers.⁵ Het huis is in deze tijd gelegen in een laagte aan de zuidzijde van de (later aangelegde) straatweg. Vermoedelijk komt de naam Daalhuizen voort uit deze ligging in een laagte (dal). Op 17^e-eeuwse kaarten, zoals die van het Sint Catharinagasthuis uit ca. 1650 en de kaart van Overhagen door Nicolaas van Geelkercken uit 1651-1653 staat Daalhuizen niet gekarteerd. Op de kaart van het Catharinagasthuis ter hoogte van Daalhuizen ten noorden van de Arnhemsestraatweg staan diverse eigenaren vermeld; "vrouwe van Arnhem", waarmee Hendrina van Arnhem, echtgenote van Alexander van Spaen worden bedoeld. Zij zijn de eigenaren van kasteel Biljoen. Verder staat aan de noordzijde vermeld "Jo.[nker] Gerrit van Bisenbock". Hiertussen in lag een perceel toebehorend aan het Sint Catharinagasthuis genaamd "t Vlasstuck".

Detail van de kaart van de Linie van de IJssel, 1783 (de Hottingerkaart). Deze kaart is cartografisch niet geheel betrouwbaar. Ter hoogte van Daalhuizen staat geen bebouwing weergegeven. Wel is duidelijk zichtbaar dat de locatie van de latere buitenplaats (omcirkeld) open is, uit akkers bestaat en is de accidentatie weergegeven.

2.2 Daalhuizen als boerderij in de 18e eeuw

In 1753 verkoopt toenmalige eigenaar Hendrik Jordens Daalhuizen aan dhr. Jan van Schagen voor f. 3.500,00. Van Schagen was op dat moment al eigenaar van het nabijgelegen Larenstein. Na het overlijden van Van Schagen worden zijn bezittingen, die zwaar belast waren met hypotheeken, in 1754 geveild. Kopers zijn Derk Maessen en Abraham Pannekoek. In 1762 komt het goed geheel in het bezit van Pannekoek. Pannekoeks erfgenamen verkopen het geheel in 1772 aan Wigbold Alexander de Rode van Heeckeren, die het in 1794 verkoopt aan Gerard van Hasselt. Van Hasselt (1751-1825) was een Oranjegezinde geschiedkundige en verzamelaar die ook bestuurlijke functies vervulde, waaronder schepen en raad van Arnhem (1786-1789) en burgemeester van Arnhem (1789-1795). Met de Bataafse Revolutie in 1795 werd hij als oranjeaanhanger uit al zijn bestuurlijke ambten gezet.

Daalhuizen wordt bij de verkoop in 1794 als volgt beschreven:

*'[Een] huys, daarbij staande schuur en varkenshok, met rijkelijk vijf molder best bouwland, nevens een schaapsdrift, waarvan het bouwland van twee molder tiendplichtig is, het overige, rijkelijk drie mud land, thienvrij; voorts van desselfs eyk- en akkermaalshoutgewassen, neevens alle opgaande boomen, alsmede het regt van water en loop van erve, alles kennelijk geleegeen in Veluwezoom, in den ampte van Reede, kerspel Velp, regts en links bij het einde der Presikhaafse allee.'*⁶

Met de Presikhaafse allee wordt hier de Arnhemsestraatweg bedoeld tussen Daalhuizen en Arnhem.

Uit de omschrijving en de Kaart van de Linie van de IJssel uit 1783 (de zgn. Hottingerkaart) blijkt dat Daalhuizen op dit moment bestaat uit een boerderij ten zuiden van de Arnhemsestraatweg ongeveer ter hoogte van de Rozenhagelaan / Laarweg. Ten noorden van de Arnhemsestraatweg wordt de westgrens gevormd door een weg die met laanbepanting staat weergegeven op de Hottingerkaart. Deze weg/laan verbindt de Arnhemsestraatweg met de doorgaande weg aan de noordzijde (de huidige Delweg / Chopinlaan). De Daalhuizerweg is blijkens de Hottingerkaart nog niet aangelegd. Het terrein van Daalhuizen is gekarteerd als akkerland. Aan de noordzijde is een perceel bos weergegeven, de genoemde "eyk- en akkermaalshoutgewassen" en de gehele noordzijde bestaat uit heide die niet tot het bezit van Daalhuizen behoort. De afwatering van de spreng ten zuiden van de Arnhemsestraatweg richting Larenstein lijkt in de percelering al herkenbaar.

Gerard van Hasselt, afbeelding overgenomen uit de *Geldersche Volks-Almanak voor het jaar 1890*, Bibliotheek Van Hasselt (Regionaal Archief Zutphen, nr. 275)

Daalhuizen op de *Topografische kaart van de Veluwe en de Veluwezoom* van De Man, 1807. Coll SIA

Daalhuizen op de *Topografische kaart van de Veluwe en de Veluwezoom* van De Man, 1807. Coll SIA. Op deze versie van de kaart van De Man is het padenpatroon afgebeeld en is goed te zien dat de vijver op Daalhuizen wordt gevoed door een spreng.

2.3 De buitenplaats onder de familie Van Hasselt; 1794-1858

Van Hasselt is de stichter van de buitenplaats Daalhuizen. Hij laat een nieuw huis en ten noorden hiervan een koetshuis bouwen, op een hoger gelegen stuk grond ten noorden van de Arnhemsestraatweg. Het oude huis ten zuiden van deze weg wordt gehandhaafd als dienstwoning. Op het terrein in het Zaalbosgebied wordt een moestuin aangelegd. Om het nieuwe huis laat hij een park in landschapsstijl aanleggen, waarover hij aan het eind van zijn leven in een brief schreef: "In jonge mensen doet de beweging wonderen, ook voormaals bij mij, die nog na 1795 mijn Daalhuizen mogt aanleggen".⁷ De aanleg die kort na 1794 tot stand kwam is zichtbaar op twee versies van de kaart van De Man uit 1807 die verrassend complementair zijn. De noordgrens wordt gevormd door de met wegen doorsneden heide. De Daalhuizerweg als oostgrens blijkt voor 1807 te zijn aangelegd. Aangezien deze langs het bezit van Van Hasselt als laan is aangelegd, doet dit vermoeden dat Van Hasselt de Daalhuizerweg heeft aangelegd. Over de ten noorden van de Daalhuizerweg gelegen heide vervolgt de weg zich enigszins slingerend zonder laanbeplanting. Aan de westzijde ligt een weg (in 1783 nog als laan weergegeven).

Op beide kaarten uit 1807 zijn de sprengen die uitmonden in een vijver aan de Arnhemsestraatweg zichtbaar. Op de gekleurde versie is nabij de spreng een gebouwtje weergegeven, vermoedelijk een theekoepel. Op de zwart-witversie is het slingerende padenstelsel duidelijk aangegeven. In het padenstelsel is de oprijlaan vanaf de hoek Daalhuizerweg / Arnhemsestraatweg naar het huis herkenbaar. Zeer markant is de wandeling die langs de sprengen 'bergop' in noordelijke richting voert richting de heide en de huidige De Del en dan in oostelijke richting de steilrand volgt (ter hoogte van grosso modo de huidige Beethovenlaan). De wandeling langs de vijver omhoog langs de spreng zal ongetwijfeld een van de hoogpunten van de aanleg hebben gevormd.

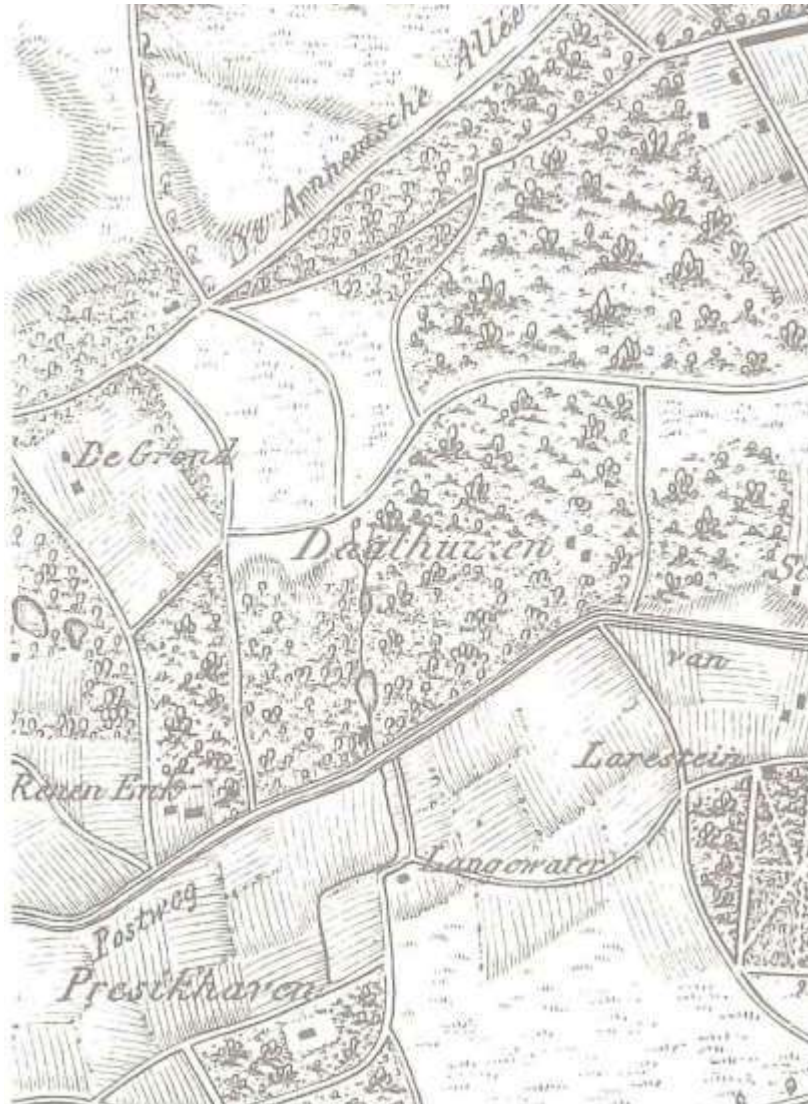
In het najaar van 1813 rukken de Pruisische troepen op en verjagen het Franse leger. Rondom Velp wordt op 24 november in de slag om Velp zwaar gevochten. De Pruisische artillerie bestookt de Franse troepen waarbij veel doden vallen. Negen Franse slachtoffers worden begraven bij de moestuinmuur van Daalhuizen ten zuiden van de Arnhemsestraatweg.⁸ Volgens overlevering ligt ten noorden van de vijver, op het terrein van het huidige Dordtwijck, een restant van een oude Franse loopgraaf.⁹ In het *Staatkundig Dagblad* van dinsdag 7 december 1813 staat het bericht dat Mr. Gerard van Hasselt op 4 december de Velpenaren heeft opgeroepen tot het bijwonen van een openluchtvergadering om 13.00 uur op de "Heijde tusschen Rosendaal en

Daalhuizen".¹⁰ Hier wordt besloten om een delegatie bestaande uit de heren Van Spaen van Biljoen, Van Eck van Overbeek, Wilbrink, Hulstein en Van Burgh naar Den Haag te sturen, om de Prins van Oranje namens de gemeente Velp geluk te wensen met "Hoogstdezelfs retour in het Vaderland". Verder wordt besloten om "ter nagedachtenis van Z.D.H. den Heere Prins Willem den Vde in den omtrek van Velp tusschen Rosendaal en Daalhuizen, een onkostbaar, maar duurzaam Monument te stichten".¹¹

Uiteindelijk wordt er geen gedenkteken voor Prins Willem V geplaatst, maar wel een monument voor zijn kleinzoon, de latere koning Willem II. Het optreden van deze in de veldslagen bij Quatre Bras, Waterloo, Hasselt en Leuven tegen Napoleon inspireerde Mr. Van Hasselt in 1815 tot het oprichten van een gedenksteen. De tekst op de gedenksteen luidt: 'AAN DEN JONGENHELD WILLEM F G L PR. V ORANIE EN ALLE ZYNE BRAVE WAPEN BROEDEREN VAN 1815 TOEGEW'. In het Gelders Archief is een kopie bewaard gebleven van een brief uit 1816 van Wilhelmine, prinses-douairière van Oranje-Nassau aan G. van Hasselt, waarin de oprichting van het gedenkteken ter sprake komt.¹² In de brief schrijft Wilhelmine dat zij niet genoeg kennis heeft om een mening te hebben over de precieze vorm van het monument, maar dat ze het idee wel toejuicht en een obelisk of naald prefereert. Kerkkamp meldt dat het monument oorspronkelijk op een driehoekig stukje grond aan de uitmonding van de Laarweg (nu Rozenhagelaan) stond, maar of zijn interpretatie klopt en het monument destijds op deze locatie stond is onzeker.

Hoe het bezit onder Gerard van Hasselt was samengesteld kan worden afgeleid uit het Kadastraal Minuut Plan uit 1817. Op het Kadastraal Minuutplan en de bijbehorende Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel uit 1832 staat het eigendom en gebruik van de bij Daalhuizen horende percelen aangegeven. Daalhuizen bestaat op dat moment uit "dennebosch" (nrs. 511, 512 en 514), "bouwland" (nr. 513), "weiland ~~terrein van vermaak~~" (nr. 515), stalling en woning (nr. 516), huis en erf (nr. 517), "vijver als terrein van vermaak" (nr. 518). Perceel 511 "dennebosch" is op de oudere kaarten nog weergegeven als onderdeel van de heide maar vormt inmiddels onderdeel van de buitenplaats en zal door Van Hasselt zijn aangekocht en ontgonnen. Hiermee kwam de steilrand (grosso modo te hoogte van de huidige Beethovenlaan) aan de noordzijde op zijn terrein te liggen.

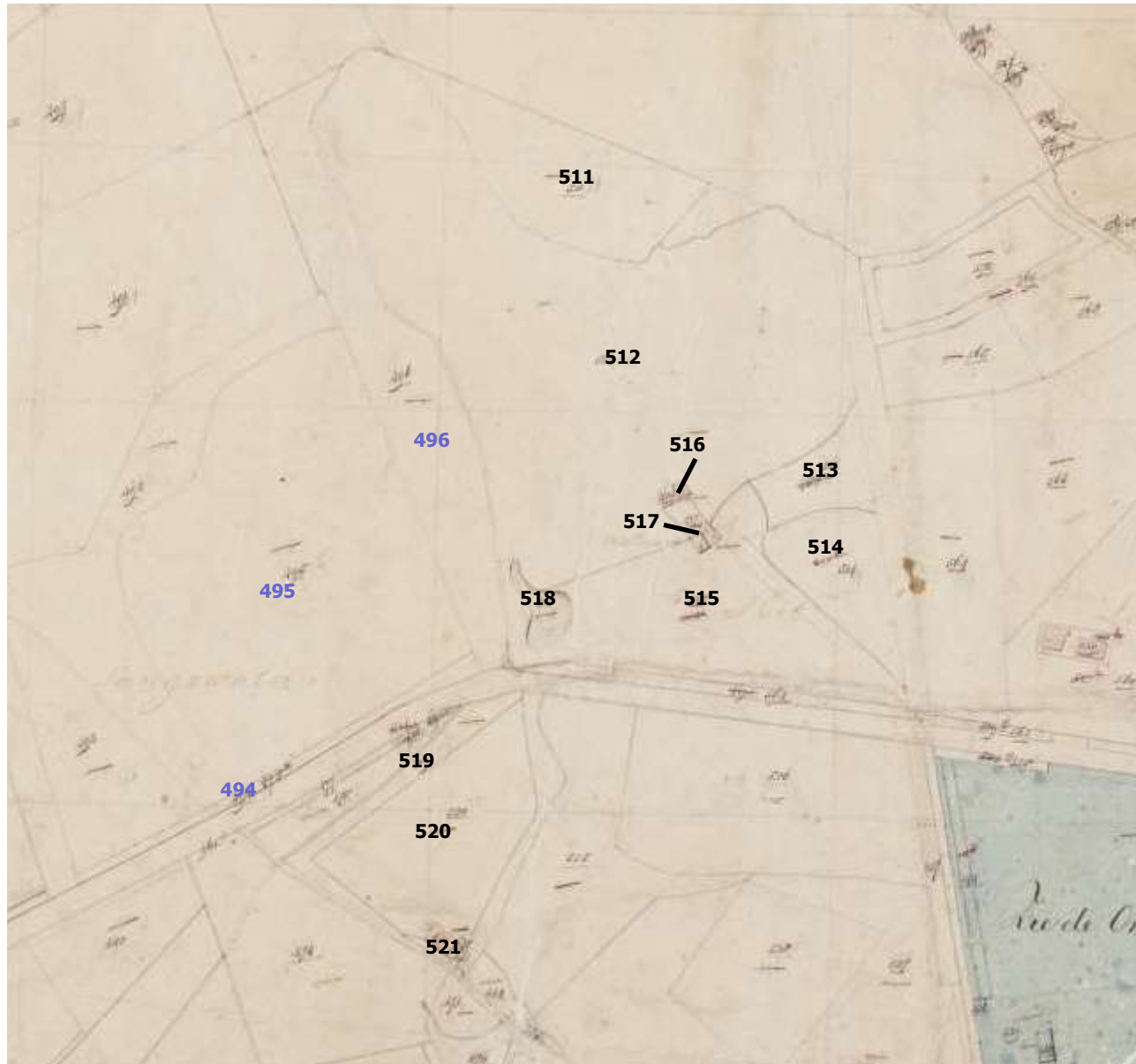
Het minuutplan geeft ook meer informatie over de tuin- en parkaanleg in landschapsstijl. Vanaf de Arnhemsestraatweg is op de hoek met de

Daalhuizen op de *Topografische kaart van de omstreken van Arnhem*, 1821. Coll. SIA. Deze kaart is geografisch niet geheel betrouwbaar. Onduidelijk is of de afgebeelde kom de vijver op Daalhuizen is; in dat geval ligt hij te veel naar het westen.

Daalhuizen op het veldminuut van de *Topografische Militaire Kaart* blad 40, 1844/1845. N.A. 4.TOPO, inv.nr. 7.40

Eigendom Gerard van Hasselt:

- 511 "dennebosch"
- 512 "dennebosch"
- 513 "bouwland"
- 514 "dennebosch"
- 515 "weiland terrein van vermaak"
- 516 "stalling en woning"
- 517 "huis en erf"
- 518 "vijver als terrein van vermaak"
- 519 "akkermaalsbosch"
- 520 "tuin"
- 521 "huis"

Eigendom Jan baron van Pallandt tot Walfort:

- 494 "opgaande bomen"
- 495 "bouwland"
- 496 "akkermaalsbosch"

Kadastraal Minuut Plan Velp, Gelderland, sectie D, blad 03, 1817. RCE, nr. MIN05158D03

Olieverfschilderij van het oude Daalhuizen, 1857. Afb. via fam. Van Hasselt. Tevens afgebeeld een zwart-wit versie uit de collectie van het Gelders Archief, nr. 1540-81

Daalhuizerweg een oprijlaan naar het huis ingetekend. De vijver is in landschapsstijl vormgegeven, als kom met beekvormige uitloper. De uitloper is een tot vijver verbreed deel van de sprengheng. De sprengheng zelf staat niet ingetekend, wat niet ongebruikelijk is op een KMP. Omdat de sprengheng wel op de kaart van De Man uit 1807 staat weten we dat hij aan het begin van de 19^e eeuw al aanwezig is. Opvallend is dat de grens aan de westzijde niet de op de oudere kaarten weergegeven laan volgt, maar dat kadastrale percelen 494 "opgaande bomen", 495 "bouwland" en 496 "akkermaalsbosch" toebehoren aan de eigenaar van Klarenbeek Jan baron van Pallandt tot Walfort (1776-1844).

Vanuit het huis waren brede zichten op de omgeving. Zo bestond de gehele zuidzijde van de buitenplaats langs de Arnhemsestraatweg (perceel nr. 515) uit weiland. In oostelijke richting was er vanuit het huis zicht over een in de aanleg opgenomen akker (perceel 513) over de Daalhuizerweg. De gehele bosaanplant van de parkaanleg wordt kadastraal genoemd als dennenbos. In deze periode horen de percelen aan de overzijde van de weg, het oorspronkelijke Daalhuizen, nog tot het bezit: een perceel akkermaalsbos (nr. 519), tuin en huis (nrs. 520 en 521). Met tuin wordt moestuin bedoeld. De door de sprengheng gevoede vijver waterde aan de zuidzijde van de Arnhemsestraatweg via de eigen moestuin af richting Larenstein. Het ten oosten hiervan gelegen terrein omsloten door de Arnhemsestraatweg-Nordlaan-Larensteinselaan-Laarweg, bekend onder de naam het Zaalbosgebied, behoort dan in ieder geval al sinds tweede helft 18^e eeuw tot kasteel Rozendaal.¹³

Na Van Hasselts dood in 1825 erft zijn zoon Diederik Gerhard Adriaan van Hasselt, burgemeester van Rheden Daalhuizen. Onder Diederik is de aanleg van Daalhuizen vermoedelijk behoorlijk vergroot. Daalhuizen wordt met name aan de noordzijde uitgebreid door de toevoeging van de heide tot aan De Del en aan de westzijde met het terrein van het latere Dordtwijck. De heide aan de noordzijde is in 1832 nog in bezit van de gemeente Velp. De gronden aan de westzijde waren in 1832 nog in bezit van baron Van Pallandt tot Walfort.

Op de veldminuut van de Topografische Militaire Kaart uit 1844/1845 is het slingerend padenstelsel uit het begin van de 19e eeuw in het park van Daalhuizen nog duidelijk herkenbaar. Een opvallende toevoeging ten opzichte van de aanleg zoals weergegeven op de kaart van De Man uit 1807 is een gebogen laan die langs de westzijde van Daalhuizen voert. De laan voert vanaf de Arnhemsestraatweg richting de vijver en gaat dan met een vrij haakse bocht in noordelijke richting en voert naar de Ketelberg. De Ketelberg langs de Del

lijkt op deze kaart al afgezand te zijn. Later wordt de kuil bij de parkaanleg betrokken. Met de toevoeging creëert Van Hasselt een nieuwe gebogen laan die langs de grens van zijn bezit door de parkaanleg voert. Deze weg dient later als de ontsluitingsweg voor villa Dordtwijck. Een aftakking van deze weg voert vanaf de Arnhemsestraatweg in de zuidwesthoek van de aanleg via een brug over de vijverarm naar het huis.

Diederik van Hasselt overlijdt in 1848, waarop de buitenplaats in handen komt van diens zoon, G.J. van Hasselt. Deze laat het huis vergroten, waarvoor hij stenen gebruikte van het gesloopte huis De Waterberg bij Arnhem, dat was gekocht door baron van Heeckeren en verenigd met Sonsbeek.¹⁴ G.J. van Hasselt verkoopt Daalhuizen in 1857 aan Engelbert Antonie de Roo van Westmaas en zijn echtgenote, Henriette (née Castendijk). De verkoopadvertentie luidt:

*Het LANDGOED DAALHUIZEN, bijzonder schoon gelegen nabij het Dorp Velp, aan den Straatweg van Arnhem op Zutphen, bestaande in kapitaal Heerenhuis met Onderhuis, bevattende ruime Vestibule, 11 zoo Beneden- als Bovenkamers, meerendeels Geplafoneerd en van Stookplaatsen voorzien, 3 Kelders, ruime Keuken, Dienstboden-, Mangel- en Dessertkamers, Zolder en verdere Gemakken, afzonderlijk staand Koetshuis met Stalling voor Paarden en Hoornvee, Tuinmanswoning met Boomgaard en uitgestreken Tuin; en eindelijk WEI- en BOUWLAND, HAKHOUT en opgaand BOSCH, doorsneden met lommerrijke Wandelingen en levend Water, Kadastraal groot 10 bunders, 56 Roeden, 32 Ellen, en te aanvaarden de Gronden op 22 februarij en de Gebouwen op 1 Mei 1857.*¹⁵

Het door Van Hasselt in 1794 gebouwde en door zijn kleinzoon omstreeks 1850 vergrote huis staat afgebeeld op een olieverfschilderij uit 1857, vlak voor de sloop. Het schilderij is perspectivisch niet helemaal correct. Over de vijver en het glooiende gazon met solitaire bomen, boomgroepen en koeien heen is er zicht op het huis. Het stukje dak achter het hoofdhuis is vermoedelijk de aangebouwde vergroting. Rechts in beeld het laantje naar het huis.

Boven: de Orangerie van Daalhuizen rond 1900. Gelders Archief nr. 1540-89. Rechts in beeld de druivenkas.
Onder: de agave met stellige, 1886. Gelders Archief nr. 1501-1063

Chromotopografische kaart Bonneblad, uitgave 1880

2.4 Buitenplaats Daalhuizen in bezit van de familie De Roo: 1858-1952

Engelbert Antonie de Roo van Westmaas (1819 – 1902) was afkomstig uit Dordrecht, maar bekend met de omgeving van Velp door zijn schoonouders, die hier de zeer nabij gelegen buitenplaats Ommershof bezaten, ten zuiden van de Arnhemsestraatweg. De Roo laat het door mr. G. van Hasselt gebouwde huis afbreken en bouwt op dezelfde locatie een nieuw huis, waarvan de ligging volgens overlevering door terreinverlaging "zeer verfraaid" werd. Vermoedelijk bestond deze verfraaiing eruit dat de souterrainlaag zichtbaar werd waardoor het huis rijziger in beeld kwam. De verlaging ter plaatse van het hoofdhuis is nog herkenbaar aan enkele van voor de verlaging stammende eiken nabij het voormalige huis die in de actuele situatie ieder een 'bergje' grond aan de voet hebben liggen, die de oorspronkelijke terreinhoogte aanduidt. In de krant staat in april 1858 een aanbesteding voor het op 8 mei 1858 gedeeltelijk afbreken en weer opbouwen van een woonhuis op Daalhuizen te Velp.¹⁶

In 1865 werd de spoorlijn Arnhem-Zutphen, die door Velp voerde, in gebruik genomen. De Rijnspoorweg van Amsterdam naar Arnhem was al in 1845 geopend.¹⁷ In 1880 volgde de opening van de paardentram tussen Velp en Arnhem, die tot 1911 bestond, waarna de elektrische tram zijn intrede deed. Tussen Zutphen en Velp reed vanaf 1883 ook een stoomtram. Daalhuizen is qua bereikbaarheid dan ook zeer gunstig gelegen.

De Roo is een tuinfanaat en plantenkennner. Behalve een nieuw huis laat hij tevens een orangerie bouwen nabij de Daalhuizerweg en is hij vermoedelijk degene die de vijver sterk vergroot tot zijn huidige afmetingen. In 1869 laat hij aan de Berg en Heideweg 8-10 een dubbele tuinmanswoning bouwen met een steen in de zuidgevel met H.B. de Roo 26-7-1869, en in de noordgevel een steen met F.J. de Roo 26-7-1869.¹⁸

In de orangerie collectioneert De Roo bijzondere orchideeën, varens en cactussen. In 1873 haalt de zeldzame bloei van de nacht-cactus *Grandiflora* de krant.¹⁹ Pronkstuk is een agave, die De Roo in 1855 als zijscheut van een 'moederplant' in een eigen plantenkuip stekt. In 1874 is de agave zo groot gegroeid dat hij in volle grond wordt gezet. Omdat overwinteren in de orangerie hiermee was uitgesloten, wordt de plant jaarlijks vanaf half oktober omgeven door een ongestookte kas met dubbele wanden met turf en glazen wanden op het zuiden. In 1866 gebeurt het: de agave bloeit. Op 31 augustus van dat jaar is de plant 7,225 meter hoog, heeft hij 38 armen en 8862 bloemknoppen.²⁰ Om het gevaarte goed te kunnen bekijken laat De Roo een

grote houten stellage bouwen, waarvan mooie foto's bewaard zijn gebleven. Honderden mensen komen kijken.

Op de topografische kaart van 1880 is het slingerend padenstelsel uit het begin van de 19^e eeuw in het park van Daalhuizen nog duidelijk herkenbaar. De kaart uit 1880 toont tevens de vergrote vijver. NB op kadasterkaarten wordt de vijver tot in de 20^e eeuw in zijn oorspronkelijke kleinere vorm afgebeeld. In de zuidwesthoek is evenals in 1844/1845 het pad weergegeven dat over de vijverarm voert. De nieuwe in 1870 gebouwde orangerie is nog niet weergegeven maar de weg hiernaartoe vanaf de entree en evenwijdig aan de Daalhuizerweg is al aanwezig. Van de gebogen laan die langs de westzijde van Daalhuizen voert, is duidelijk weergegeven dat deze over de weilanden ten westen van Daalhuizen vanaf de Arnhemsestraatweg richting de vijver voert en dan met een vrij haakse bocht in noordelijke richting verder gaat. De weg sluit nu aan op De Del ten westen van de Ketelberg. Op de topografische kaart uit 1930 blijft de weg binnen de parkaanleg en sluit niet meer aan op de Del maar buigt in oostelijke richting af naar de Daalhuizerweg. Met deze verandering creëert De Roo een nieuwe gebogen laan die langs de grens van zijn bezit door de parkaanleg voerde als een soort van "Umfassungsweg". Deze weg dient later als de ontsluitingsweg voor villa Dordtviijk. Een aftakking van deze weg vanaf de Arnhemsestraatweg voert ten zuiden van de vijver over de parkweide naar de hoofdentree aan de zuidoostzijde. Dit pad is op foto's uit het begin van de 20^e eeuw nog aanwezig.

De wandelende dominee Jacobus Craandijk doet in 1884 Daalhuizen aan. Zijn beschrijving is echter summier:

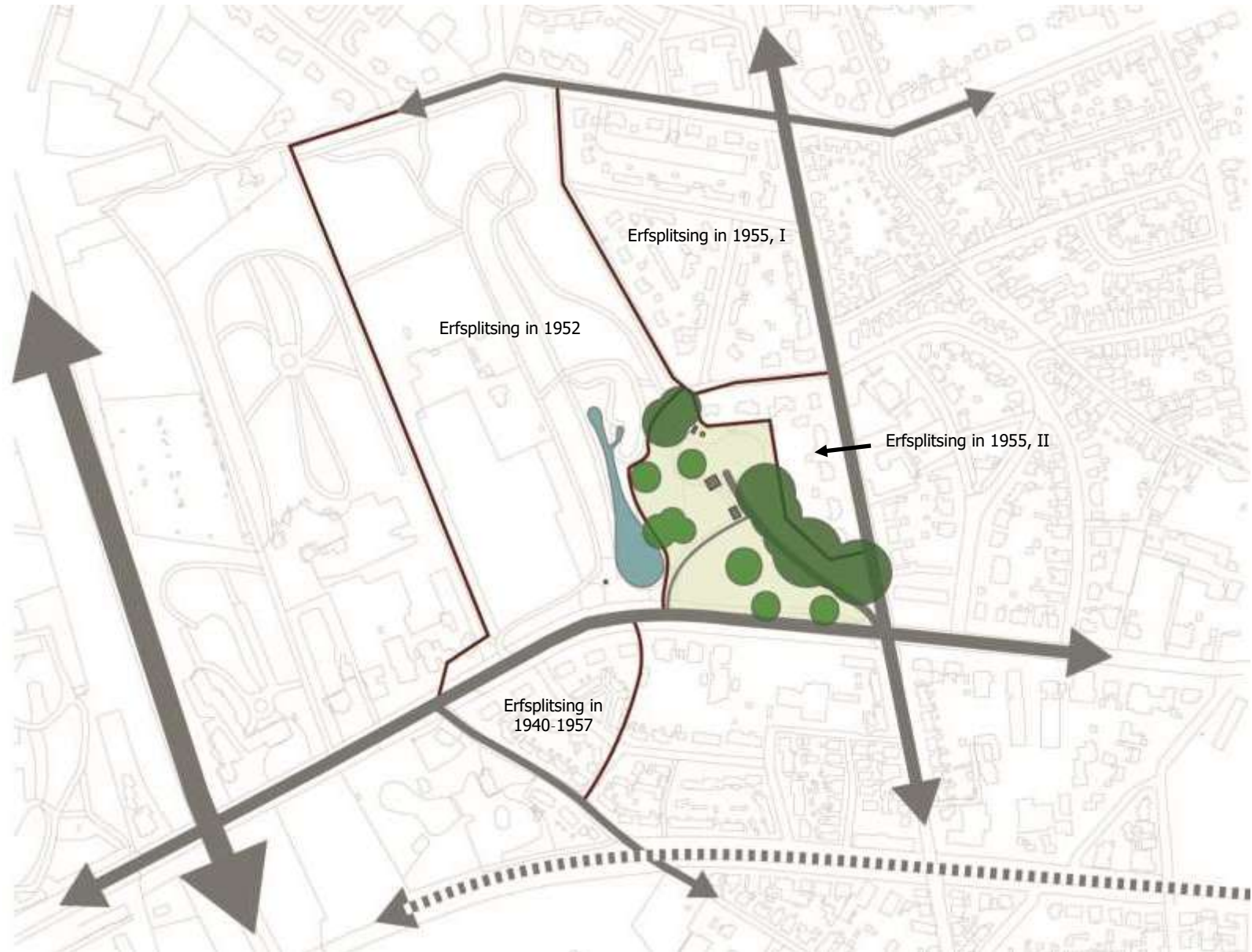
*"Voor ons, regt tegenover den weg, komt het witte huis van Daalhuizen krachtig uit tusschen de hooge beukenstammen, en vrolijk blinkt het zonlicht over het groote grasperk en den helderen vijver. [...] Op korten afstand van den weg, aan deze zijde van den vijver en voor den wandelaar toegankelijk, staat een groote, tamelijk verroeste ijzeren plaat, van klimop en wilde rozen omlijst [SIA: Craandijk beschrijft hier het Willem II-monument]. Men heeft er een heerlijk uitzicht over den straatweg met zijn trotsch geboomte en over de smaakvol aangelegde plaats voor het heerenhuis. Gerard van Hasselt heeft dit gedenkteeken opgericht."*²¹

Een zeldzaam geval.
Men deelt ons mede, dat de tuinman op Daalhuizen, de plaats van den heer De Roo van Westmaas aan den Velperweg bij Velp, bij het verrichten zijner werkzaamheden een schildpad heeft gevonden, die de grootte van circa 23 cm. had.

Een bijzondere vondst in het park van Daalhuizen: een schildpad van 23 cm. *De Telegraaf*, 01-08-1898

Een reconstructie van Daalhuizen in circa 1850

Een reconstructie van Daalhuizen in circa 1955

Boven: Zicht op Daalhuizen bij Velp, J.S.J. de Jongh, ca. 1890. Op de voorgrond is het toegangshekje zichtbaar. Rijksmuseum, objectnummer RP-F-00-813

Boven: Daalhuizen met op de voorgrond vijver en staand onder de bomen koeien, 1880-1900. Gelders Archief nr. 1501-1061

Landhuis Daalhuizen te Velp, anoniem 1889. Gelders Archief nr. 1551-2283

Op deze foto van Daalhuizen van omstreeks 1890 is rechts de beschoeiing van de vijver te zien. Op de voorgrond het met klimop begroeide monument. Voor de vijver ligt een bloemperk. Ansichtkaart zonder jaartal, Coll Stichting In Arcadië

Daalhuizen omstreeks 1900-1910, Gelders Archief nr. 1540-105. Op deze foto is de hoge bomenrij langs de Arnhemsestraatweg duidelijk zichtbaar

Kadasterkaart sectie D 3e blad, 1888. Gelders Archief nr. 123-0002. Vermoedelijk geeft de kaart de situatie van 1905 weer.

De omvang van Daalhuizen op een kadasterkaart uit 1908, bewerkte afbeelding via www.historievandaalhuizen.nl

Een kadasterkaart die gedateerd staat als 1888, maar vermoedelijk de situatie van 1905 weergeeft, toont de bebouwing op Daalhuizen. Ingetekend zijn de oranjerie met daarnaast een kas. Ten noorden van het hoofdhuis staat een groot gebouw, op de locatie van de stalling die op het KMP uit 1817 staat ingetekend. Het is waarschijnlijk het in 1903 gebouwde koetshuis. De functie van het gebouwtje ten noorden van het koetshuis met een natuurstenen ronde vijver (nog aanwezig) is onbekend, maar is gezien de vorm, afmeting, oriëntatie op het zuiden en interesse van de eigenaar op het gebied van botanie vermoedelijk een tweede plantenkas of oranjerie. In 1890 wordt over Daalhuizen gesproken "met zijn warme plantenkassen", in meervoud.²² Dit gebouw stond ter hoogte van het huidige elektriciteitshuisje bij de entree op de hoek van de Beethovenlaan / Mozartlaan.

Over de sterke botanische traditie die De Roo op Daalhuizen start meldt een artikel uit 1890:

Ook de schoone en grootsche aanleg van het uitgestrekte wandelpark achter het huis is van zijne hand. Kenner en liefhebber van bloemen, planten en gewassen, heeft de heer De Roo van het landgoed Daalhuizen, met zijne fraaije serre, met zijne warme plantenkassen – waarin men de zeldzaamste orchideeen, de prachtigste mossen en varens, eene groote verscheidenheid van cactussoorten en duizenden andere fijne planten en gewassen aantreft -, met zijn uitgestrekte en wel voorzienen moes- en vruchtentuin aan de overzijde van den straatweg, met zijne groote hoeveelheid zeldzaam schoone oranjeboomen, laurieren enz., en met zijne ontelbaar vele bloeiende en welriekende planten van allerlei soort, - in één woord: met zijn verrukkelijke bloemenpracht en plantentooi, een waar lustoord gemaakt, zoo-als er weinig gevonden worden. Dit alles getuigt voorzeker van rijkdom, maar vooral – en dat zegt veel meer – van fijnen smaak en degelijke botanische kennis.²³

In het hierboven genoemde artikel uit 1890 staat voorts over Daalhuizen:

Een der schoonste en meest aangename landgoederen van Gelderland is voorzeker het prachtige Daalhuizen, aan de zuidwestzijde van het dorp Velp gelegen, op eene vrij aanzienlijke hoogte gebouwd, regt tegenover den straatweg naar Arnhem, die daar juist met een boog om dit landgoed heenloopt, zoodat men van dit huis een verrukkelijk ruim uitzicht heeft op den lommerrijken, met villas en buitenplaatsen bezaaiden weg, waarop het in de zomermaanden, dag in dag uit, wemelt van voetgangers en wandelaars,

equipages en andere middelen van vervoer, ruiters en amazones, paardentram, enz., alles eene onophoudelijke levendigheid en drukte veroorzakende, die boeijen zonder te vermoeijen door den juiste afstand, waarop het huis van den weg verwijderd is en het domineerdend punt, waarop men zich aldaar bevindt.²⁴

In 1895 wordt aan de Daalhuizerweg nog Myosotis ('vergeet me nietje') als tweede tuinmanshuis, gebouwd, met een gevelsteen met E.A.H. de Roo 5 oct 1895.²⁵

Als Engelbert de Roo in 1902 kinderloos sterft, vererft Daalhuizen op zijn neef Henry Boudewijn de Roo van Capelle (1859-1936). De Roo woont met zijn gezin afwisselend op Daalhuizen en op Huize Weizigt in Dordrecht. Henry Boudewijn is een groot paardenliefhebber en laat in 1903 ten noorden van het hoofdhuis een koetshuis inclusief woonvertrekken voor personeel bouwen. Van het koetshuis is een bouwvergunning bewaard gebleven, waarin staat dat het koetshuis in de plaats komt ('amoveeren') van een bestaande paardenstal.²⁶ Het nieuwe koetshuis is o.a. zichtbaar op een foto uit circa 1915 waarop de hele familie De Roo aan de schaats is op de vijver.

Uit de periode omstreeks 1900 zijn veel foto's en ansichtkaarten van Daalhuizen bewaard gebleven. Daarop is het huis doorgaans afgebeeld gezien vanaf de Arnhemsestraatweg over de vijver. Langs een deel van de Arnhemsestraatweg ter hoogte van Daalhuizen staat in deze periode een rij hoge bomen, waardoor er vanaf die straat geen zicht is op de zuidgevel van het huis. Op afbeeldingen en foto's uit deze periode is te zien dat het water in de vijver in deze periode veel hoger staat dan in de actuele situatie. Op het bergje ten noorden van de vijver langs de sprenghoeve, waar begin 19e eeuw al koepel staat, is ook op deze foto's een koepel zichtbaar. Op het Uitbreidingsplan van de gemeente Rheden uit 1925 staat dit koepeltje ook ingetekend. Van afbeeldingen is bekend dat de vijver omstreeks 1900 beschoeid is. Aan de hekken in de aanleg is af te leiden dat de gazons in gebruik waren als parkweides. Op een foto uit 1880-1900 staan inderdaad koeien in de parkweide bij de vijver. Langs de parkwei langs de Arnhemsestraatweg staat ook een hekwerk met een toegangspoortje. Het toegangspoortje is in de actuele situatie nog aanwezig en staat als los element achter het hek aan de Arnhemsestraatweg opgesteld.

Daalhuizen in 1908, Gelders Archief nr. 1514-322. Links achter het huis is een deel van de orangerie zichtbaar; helemaal links een deel van het koetshuis.

Boven: De familie De Roo aan het schaatsen voor Daalhuizen, 1910-1920. Links in beeld het nieuwe koetshuis. Gelders Archief nr. 1501-846

Boven: het koetshuis, foto via T. van der Hoeven

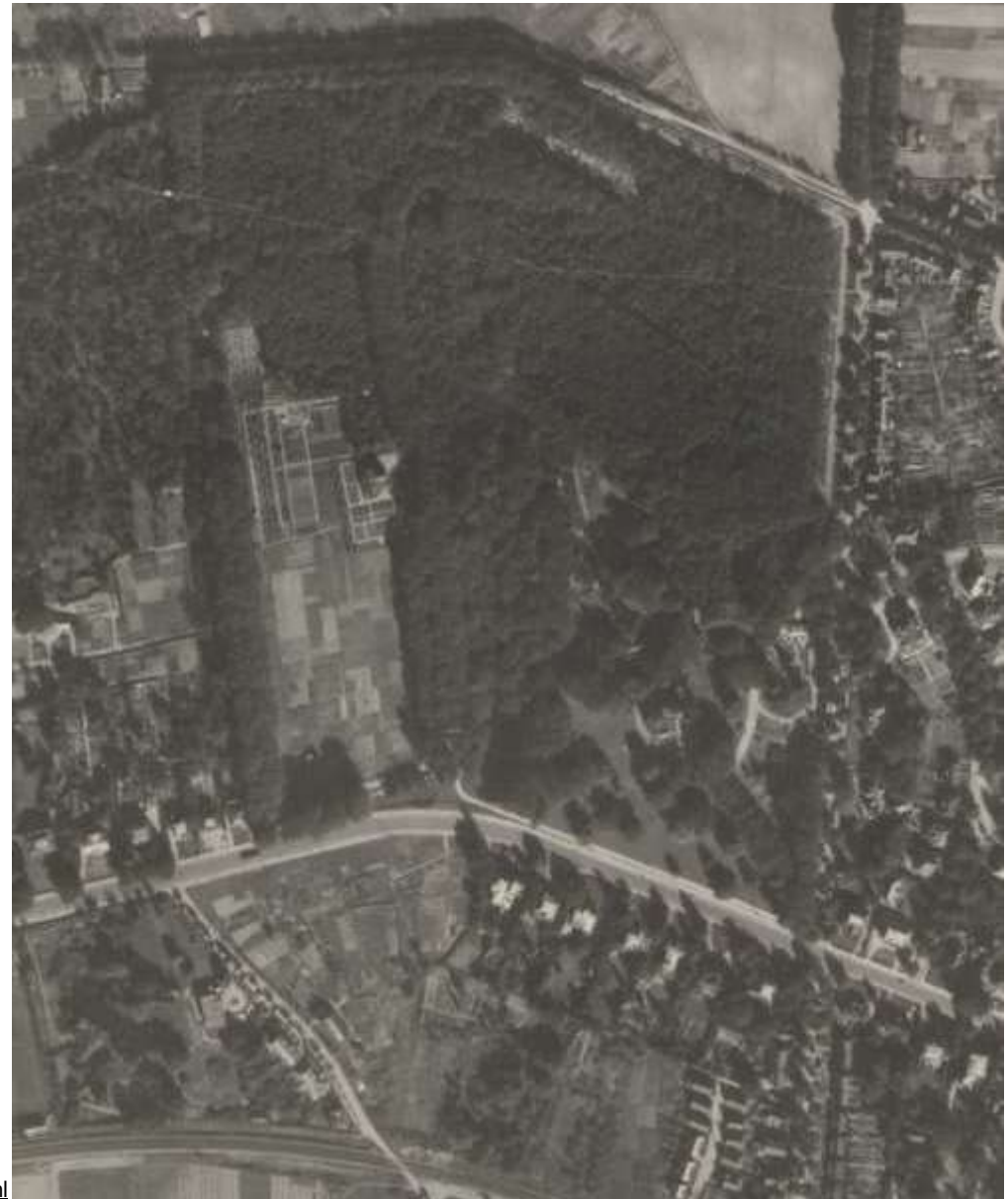
De familie De Roo aan het schaatsen voor Daalhuizen, 1910-1920. Op deze foto is duidelijk te zien dat de vijver veel groter is dan tegenwoordig. Achter de vijver is het bergje met de koepel zichtbaar. Gelders Archief nr. 1501-847

Daalhuizen omstreeks 1930, Gelders Archief nr. 1540-102

Daalhuizen op het Uitbreidingsplan van de gemeente Rheden, 1925.
Gelders Archief 12731-0001

Rechts: Luchtfoto RAF, 12 sept 1944. www.dotkadata.nl

Vanaf 1924 is Rijkswaterstaat in onderhandeling met de gemeente Arnhem over een mogelijke verlegging van het tramspoor ter hoogte van Daalhuizen, zodat het voetpad ernaast verbreed kan worden. In plaats daarvan verkoopt De Roo van Capelle in 1927 een strook grond aan het Rijk, zodat de straatweg verbreed kan worden. Hij doet dit voor f10,- per vierkante meter en onder de volgende voorwaarden:

- "Dat de af te stane strook grond uitsluitend worde gebruikt tot verbredening van den Ryksweg en over de geheele oppervlakte worde belast met de erfdiensbaarheid van weg tot gebruik en nutte van Daalhuizen;
- Dat het bestaande putje, waarin het vyverwater worde afgevoerd, voor rekening van het Ryk worde verlegd;
- Dat verder voor rekening van het Ryk het hek worde verplaatst en by beschadiging ten genoegen van ondergeteekende worde hersteld en zoo noodig bygeschilderd;
- Dat – by aldien by de verplaatsing mocht blyken dat voor afsluiting van Daalhuizen het hek moet worden verlengd, die verlenging voor rekening van het Ryk geschiedde;
- Dat geene inbezitneming zal mogen plaats hebben vóór de betaling van de koopsom, welke betaling moeten geschieden by het passeerden der acte van transport en dat alle kosten, waaronder die van het transport, komen voor rekening van het Ryk."²⁷

Voorwaarde 2 heeft betrekking op de overstortput waarin het vijverwater afwaterde richting Larenstein.²⁸

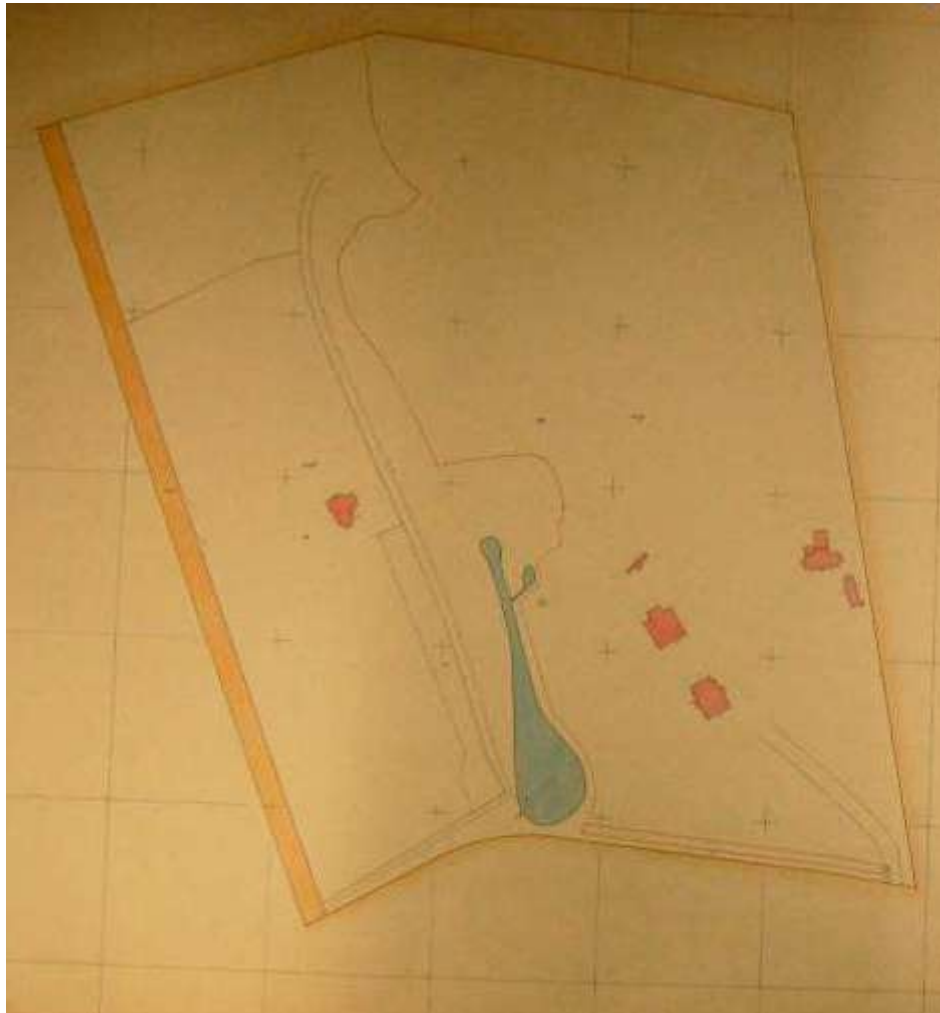
In de jaren '30 wordt in de sprengkop een pulsbus in de hoofdsprengkop geplaatst, om een fontein te creëren. Inmiddels is de spuitkop verdwenen, zodat het water nu relatief langzaam de bus uitstroomt.²⁹ De bus is in de actuele situatie nog aanwezig.

Op de luchtfoto van 1944 zien we een bospark met ten noorden van de Arnhemsestraatweg het huis Daalhuizen in een graswei met daarin solitaire bomen en boomgroepjes en laanbomen langs de oprijlaan naar het huis. In de omgeving van de oranjerie is een padenstelsel herkenbaar en een aanleg bestaand uit gazon en kuisplanten. Het naastgelegen Dordtwijk ligt met de geometrische aanleg direct naast het huis temidden van bos en akkers. Ter hoogte van de voormalige tweede oranjerie of kas ten noorden van het koetshuis is het natuurstenen vijvertje, dat in de actuele situatie nog aanwezig is, herkenbaar.

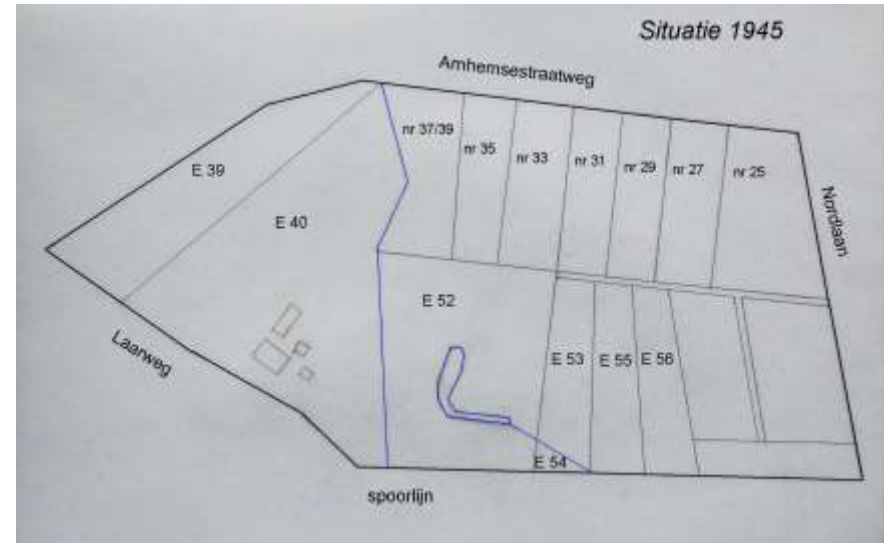
Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt Het Commissariaat voor de belangen van de voormalige Nederlandsche Weermacht voor een korte periode verplaatst naar Villa Daalhuizen, dit is echter niet het landhuis maar de villa 'Mezzo Monte' aan de Dillenburgerlaan.³⁰ Tijdens de Slag zijn de laanbomen langs de Arnhemsestraatweg ter hoogte van Daalhuizen opgeblazen.

Evacuéés keren terug naar de stad, Arnhemsestraatweg ter hoogte van Daalhuizen, juni 1945. Op deze foto zijn de opgeblazen bomen zichtbaar. Nationaal Archief toegang 2.24.01.03, Bestanddeelnummer 900-4341

Kadastrale kaart uit juli 1942 met daarop aangegeven de eigendomssplitsing tussen Daalhuizen en Dordtwijk. Coll. Van der Hoeven

Het eigendom van de familie De Roo in 1945 in het Zaalbosgebied. Coll. Van der Hoeven

2.5 Het einde van buitenplaats Daalhuizen

2.5.1 De verkaveling van het Zaalbosgebied; 1940-1957

De verkaveling van het Zaalbosgebied langs de Arnhemsestraatweg begint al ruim voor 1900. De eerste villa's wordt gebouwd op de hoek met de Nordlaan tussen 1880 en 1890. Hierna worden langs de Arnhemsestraatweg villa's gebouwd in westelijke richting. Deze gronden behoorden echter niet tot Daalhuizen maar waren onderdeel van landgoed Rozendaal. Het gehele terrein wordt in 1947 verkaveld in het "uitbreidingsplan Laarweg". De gemeente Rheden is bereid mee te werken aan een wijziging van de bestemming voor de bouw van "enkele huizen". Door gesteggel met de gemeente over de kosten van het stratenplan komt dit niet tot uitvoering. Een kadastrale kaart uit 1945 toont dat het eigendom van Daalhuizen in het Zaalbosgebied ruim 3 hectare groot is. Dit betreft niet alleen het terrein van het oude Daalhuizen met een koetshuis, schuren en moestuin maar ook enkele percelen ten oosten en ten zuidoosten hiervan.³¹

Na het overlijden van mevrouw De Roo van Capelle-Van den Santheuvel in 1949 kopen de erven de Roo de reeds verkochte percelen aan de zuidzijde van de Arnhemsestraatweg terug. In 1952-1957 wordt het gebied vervolgens verkocht aan het Bouwfonds Nederlandse Gemeenten. Het Bouwfonds ontwikkelt de huidige woonwijk (Rozenhagelaan en Zaalboslaan). Het koetshuis wordt afgebroken. Deze voormalige moestuinlocatie wordt vervolgens bebouwd.

2.5.2 De bouw en afsplitsing van buitenplaats Dordtwijck; 1940

Vanaf circa 1926 staat Daalhuizen leeg. Na het overlijden van Henri Boudewijn de Roo in 1936, vraagt Jkvr. W. van de Santheuvel, weduwe van H. de Roo van Capelle in september 1940 een vergunning aan voor de bouw van een woonhuis met kantoor: Dordtwijck.³² De naam wordt gekozen vanwege de band van de familie de Roo met Dordrecht. Een bouwvergunning voor een garage met bergplaats wordt in 1942 wegens de oorlogbouwstop afgewezen.³³ Mevrouw De Roo van Capelle – Van den Santheuvel woont hier tot haar dood in 1949, waarna het bewoond wordt door haar jongste zoon, Willem Reinhard Constant de Roo, en zijn echtgenote. Van het nieuwe huis en tuin zijn in het Gelders Archief filmbeelden uit 1944 bewaard gebleven.³⁴ Daarop zijn beelden van de zomertentoonstelling van de vereniging het Raskonijn te zien, waarvan de heer W.R.C. de Roo in het bestuur zat. Ook zijn er beelden van het huwelijk van Willem Reinhard met mevrouw Maria E. de Vries, de verpleegster van zijn moeder, dat in september 1944 plaatsvond, en van het huis en de tuin. Te zien zijn een grote kastanjeboom en de tuinaanleg direct naast het huis, die bestaat uit een geometrische aanleg van met grindpaden doorsneden grasvakken met rozenperken, kuisplanten en een zonnewijzer. Ook is er een groentetuin waarin ten tijde van de opnames grote boerenkoolstruiken staan. Op de achtergrond is bosbeplanting waarneembaar. Bekend is dat het bos van Dordtwijck tot 1984 toegankelijk was voor wandelaars.³⁵

Op 22 januari 1949, vlak voor haar dood, verkoopt mevrouw W.B.H. de Roo van Capelle – van der Santheuvel Daalhuizen aan dhr. E.J.H. de Graaf. Na de opsplitsing van het oorspronkelijke Daalhuizen in 1947, 1949 en in 1952 blijft het noordwestelijke deel met villa (Dordtwijck), vijver en bosgedeelte met tuinmanshuis in handen van fam. de Roo. Door de verkaveling en bebouwing van Daalhuizen komen enkele lanen dood te lopen.³⁶

Mevrouw De Roo- de Vries overlijdt in 1968. Wilhelm Reinhard blijft tot aan zijn dood op Dordtwijck wonen, waarna Dordtwijck met een deel van het oorspronkelijke park van Daalhuizen in 1984 wordt verkocht aan de huidige eigenaren, de familie Snellenburg. De in 1869 aan de Berg en Heideweg 8-10 gebouwde dubbele tuinmanswoning wordt dan apart verkocht.

Boven en rechts: Dordtwijck tijdens en vlak na voltooiing van de bouw.
Gelders Archief nrs. 1540 – 8293 en 1540-8283

2.5.3 De verkoop van Daalhuizen en de verkaveling van het noordoostelijk deel van Daalhuizen tot Componistenbuurt

Op 22 januari 1949, vlak voor haar overlijden, verkoopt mevrouw W.B.H. de Roo van Capelle – van der Santheuvel Daalhuizen aan dhr. E.J.H. de Graaf. In de dossiers van de gemeente Rheden staat vermeld dat in de akte het volgende was opgenomen: dat er "voor grensscheiding of afscheiding van de genoemde landgoederen [SIA: Daalhuizen en Dordtwijck] nimmer een muur of schutting mag worden opgericht. Dit was dus de intentie bij de verkoop. De akte zelf is in de dossiers niet aangetroffen.³⁷

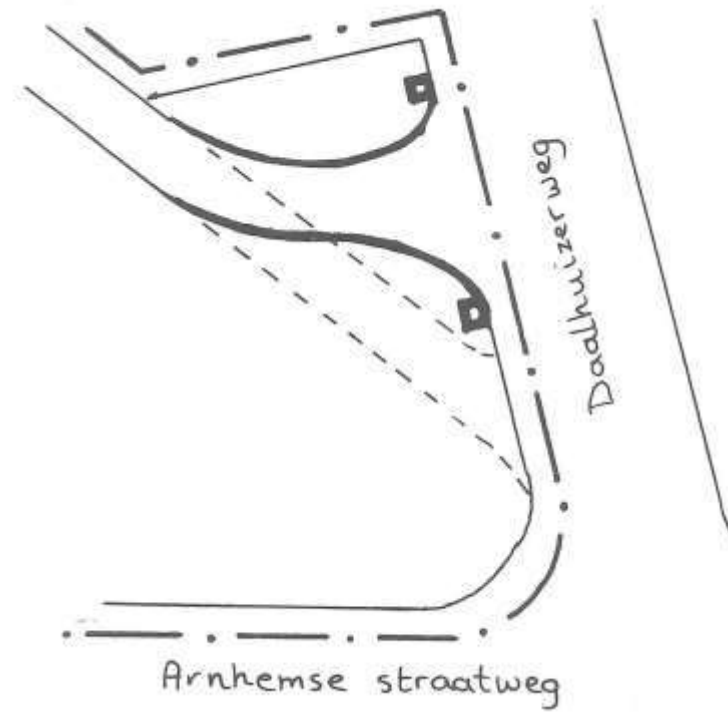
De nieuwe eigenaar vestigt zijn tapijtweverij in het buitenhuis. In 1949 vraagt hij een vergunning aan voor de verbouwing van het koetshuis, blijkt uit *De Nederlandsche Staatscourant* van 21 februari 1950. In mei 1949 krijgt De Graaf toestemming voor het plaatsen van een hekwerk langs de Arnhemsestraatweg. De oranjerie wordt omstreeks 1952 gesloopt. De heer De Graaf verkoopt in 1955 eerst een strook grond langs de Daalhuizerweg ten behoeve van de bouw van twee-onder-een kap woningen, en daarna het noordelijke deel van de buitenplaats, waar later de Componistenbuurt verrijst. De weverij gaat al gauw failliet en verschillende andere bedrijven vestigen zich in het hoofdhuus van Daalhuizen, waaronder een verhuisbedrijf en een lederwarenbedrijf. In 1966 komt het resterende deel van Daalhuizen in bezit van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, dat vijf flatgebouwen op het terrein wil neerzetten (de bestemming van het gebied was in 1955 veranderd van 'industrieterrein' naar 'flatbebouwing'). Het hoofdhuus en koetshuis worden daarom in 1966 gesloopt. Mede door inspanning van buurtbewoners gaan deze plannen niet door en krijgt het terrein in 1976 de bestemming natuurgebied.³⁸ Van het huis vlak voor of tijdens de sloop zijn geen afbeeldingen bekend.

Rechts: Jkvr. Wilhelmina Bartholina Maria van den Santheuvel, weduwe van Henry Boudewijn de Roo, met haar zoon Willem Reinhard Constant de Roo. Foto op Daalhuizen, ca. 1940. Gelders Archief nr. 1501 – 722

Het 1815-monument voor de restauratie. Beeldbank RCE objectnr. 157.228; foto: 1974, A.J. van der Wal

- : te handhaven
- : aan te brengen
- - - : te vervallen
- ■ : toegangspalen
- · - : plangebiedsgrens

Aanbeveling voor het verleggen van de entree in het rapport *Een nieuw aanzicht voor een oud landgoed. Herinrichting Dordtwyck / Daalhuizen* (Arnhem mei 1981)

2.6 Daalhuizen in gemeentelijk bezit; 1982-heden

Het sterk verkleinde Daalhuizen is vanaf 1966 eigendom van de Domeinen, die vanaf 1978 met de gemeente in gesprek is over verkoop. Uit correspondentie van de gemeente Rheden uit 1981 blijkt dat de Dienst der Domeinen weinig of geen onderhoud pleegt ter conservering van de buitenplaats. Grasland wordt verhuurd voor beweiding door paarden, met aftakeling van sommige bomen als gevolg. Ook wordt het terrein gebruikt voor illegale vuilstort. In 1982 koopt de gemeente Daalhuizen aan. De getaxeerde prijs van de buitenplaats is f 170.000. Op deze taxatie, waarbij de grond is beschouwd als bouwgrond, is kritiek. De directeur van de Dienst Gemeentewerken taxeert de buitenplaats op f. 105.000. Dit is inderdaad het bedrag dat de gemeente betaalt voor de aankoop.³⁹

De gemeente besluit van Daalhuizen een openbaar park te maken. De inmiddels vrijwel dichtgeslibde vijver, die in particulier bezit is, wordt in overeenstemming met de eigenaar van Dordtwijck meegenomen in de herstelwerkzaamheden. Dat ging niet zonder slag of stoot: de familie Snellenburg had bij de aankoop in 1984 het—tot dan toe toegankelijke—bospark van Dordtwijck afgesloten voor wandelaars (prikkelraad, bewaker met hond), op een bosstrook langs de Beethovenlaan na. Buurtbewoners protesteren daarom tegen plannen om de vijver op kosten van de gemeente te restaureren. Er wordt een oplossing gevonden: de familie Snellenburg zegt toe dat kinderen op de vijver mogen schaatsen en dat de oostelijke kant van de vijver toegankelijk is voor buurtbewoners. Een rondwandeling om de vijver kan niet worden gemaakt.⁴⁰ De vijver wordt opnieuw uitgegraven en voorzien van een onderlaag van bentoniet met een kunststof folie om leeglopen te voorkomen. In 1981 was uit onderzoek gebleken dat veel water door de bodem wegzakte, omdat de oorspronkelijke leemlaag voor een groot deel verdwenen was.⁴¹ De oorspronkelijke oeverafwerking maakt plaats voor "walkanten [die] geleidelijk naar beneden [lopen] zodat het kruipende gedierte onbelemmerd in en uit het water kan komen".⁴²

De gemeente wil een park in landschapsstijl aanleggen en begint daartoe met het inkorten van aangrenzende tuinen die te ver op het terrein van park Daalhuizen doorlopen. Ook worden paden die door bewoners op eigen initiatief zijn aangelegd verwijderd. Nieuwe paden worden vervolgens aangelegd. Tevens worden oneffenheden geëgaliseerd, hekken verwijderd, bomen gekapt, nieuwe ingangen gemaakt (aan de Daalhuizerweg, Arnhemsestraatweg en Beethovenlaan), banken geplaatst, beken en sprengen geschoond en eiken en zo'n 1200 rododendrons geplant. De gebogen laan, de authentieke hoofdentree,

Landgoed Daalhuizen wordt openbaar park

"Door de staat aan de gemeente Rheden over te dragen percelen" (oppervlakte 26.146 ca (circa 2,6 ha), najaar 1982. Gemeente Rheden, dossier 2.07.351.11—2842

Het inrichtingsplan voor de reconstructie van Daalhuizen, maart 1986.
Gemeente Rheden, dossier 2.07.351—4772

wordt aan de zijde van de Arnhemsestraatweg verwijderd. Een nieuwe entree met herplaatste entreepalen wordt aangelegd aan de Daalhuizerweg, conform de aanbevelingen in het rapport *Een nieuw aanzicht voor een oud landgoed* (1981).⁴³ De gemeentelijke dossiers over Daalhuizen bevatten voor het herstel medio jaren '80 een inrichtingsplan en een beplantingslijst, waarop o.a. 1.080 rododendrons zijn opgenomen.

De opknopbeurt wordt begroot op f 92.000,-, een bedrag dat na een aanvankelijke afwijzing alsnog voor een groot deel door de Provincie wordt gesubsidieerd.⁴⁴ Het beeld 'Pegasus' van kunstenaar Henk Göbel wordt na aankoop door de gemeente in Park Daalhuizen geplaatst (1986). Na een paar jaar wordt het beeld wegens herhaaldelijk vandalisme verwijderd.

Op 27 mei 1987 wordt het park officieel geopend. Voor de gelegenheid planten burgemeester T. Koek en wethouder Wind drie eiken. Bij de vijver staat sinds 1987 een groep stenen "zerken", een studieproject van kunstacademiestudenten René Hubbers en Loes van der Linde, waarbij studenten plannen moesten ontwikkelen voor monumentale kunst in directe relatie met een landschappelijke, parkachtige omgeving.⁴⁵ In 1988 wordt een herdenkingsboom geplaatst naar aanleiding van Koningin Beatrix haar 50e verjaardag.

In november 1990 wordt het kunstwerk 'Blau Himmelhoek-goud in de vloer' van Niek de Jong in park Daalhuizen geplaatst. In 2009 en 2015 is het 1815-monument bij de vijver gerestaureerd, op initiatief van de stichting Velp voor Oranje.

Een gedeelte van het park in verwaarloosde staat, ten tijde van de aankoop door de gemeente Rheden (ca. 1980). Foto via www.historievandaalhuizen.nl

De actuele situatie van Park Daalhuizen

3. ACTUELE SITUATIE: BESCHRIJVING EN WAARDERING

In het voorliggende hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de actuele situatie van Park Daalhuizen op hoofdlijnen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een analyse en interpretatie van de actuele situatie en een tuinhistorische waardestelling.

3.1 Werkmethode

In het voorgaande hoofdstuk is inzicht ontstaan in de ruimtelijke structuur, opbouw en gelaagdheid van de actuele situatie. Het tuinhistorisch onderzoek bestaat uit een presentatie van de feitelijke gegevens. Een belangrijk deel van deze gegevens zijn waarnemingen binnen het object van onderzoek zelf. Andere gegevens bestaan uit kaartmateriaal, oude foto's, beschrijvingen, luchtfoto's en relevante archivalia. Door gegevens uit verschillende bronnen met elkaar te vergelijken zijn conclusies getrokken over de aanleg- en gebruiksgeschiedenis en wordt hiervan een interpretatie gegeven.

Uit het historisch onderzoek naar de tuingeschiedenis en de wijzigingen per periode valt af te leiden welke onderdelen en aspecten uit verschillende fasen in het object van onderzoek bewaard zijn gebleven. Hieruit is in principe ook de relatieve betekenis van deze onderdelen voor het historisch karakter van de totale aanleg vast te stellen. Dit werkt door in de waardestelling. Bewaarde onderdelen en aspecten uit aanlegfasen in het verleden kunnen een hoge, een positieve en een indifferente monumentwaarde hebben.

Het studiegebied, de voormalige buitenplaats Daalhuizen, bestaat uit vier deelgebieden. Dit betreft:

- Park Daalhuizen;
- Buitenplaats Dordtwijck;
- Componistenbuurt;
- Zaalbosgebied.

In dit hoofdstuk wordt voor het deelgebied Park Daalhuizen het historisch onderzoek verder uitgewerkt tot een tuinhistorische waardestelling van de actuele situatie. Deze waardestelling is onafhankelijk en objectief en dus toetsbaar, verifieerbaar en reproduceerbaar. 'Onafhankelijk' wil in dit verband zeggen dat de waardestelling alleen op de tuin- en cultuurhistorische waarden is gebaseerd, los van de staat van onderhoud, gebruikersbelangen, eventuele ontwerpoverwegingen en financiële aspecten.

In het voorliggende hoofdstuk wordt de actuele situatie van Park Daalhuizen beschreven en gewaardeerd. De parkaanleg in de actuele situatie wordt beschreven aan de hand van vier structurelementen:

- Bouwwerken;
- Wegen en paden;
- Water;
- Beplantingen.

Bewaard gebleven onderdelen en aspecten uit het verleden kunnen een hoge, een positieve en een indifferente monumentwaarde hebben. De onderdelen en aspecten zijn getoetst aan de hand van de criteria gaafheid (authenticiteit) en zeldzaamheid. NB oudere parkonderdelen hebben niet per definitie een hogere cultuurhistorische waarde. Op verzoek van de gemeente Rheden wordt ook aangegeven of en zo ja welke structuren en/of elementen een negatieve invloed hebben op de tuinhistorische waarde.

De waardestelling heeft een beperkte geldigheidsduur. Waarden zijn niet statisch en kunnen in de loop van de tijd veranderen als gevolg van nieuwe inzichten en gewijzigde omstandigheden. Immers, vergelijkingen met referentieobjecten, vergelijkingen met resultaten uit eerder onderzoek, en maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden de waardestelling. De waardestelling is zuiver gebaseerd op de bestaande situatie. De waarde van verdwenen onderdelen of verdwenen gebouwen kan immers op geen enkele wijze getoetst of geverifieerd worden.

De tuinhistorische waardestelling voor Park Daalhuizen betreft een interne waardestelling. Een contextuele waardestelling waarbij de vergelijking gemaakt wordt met andere soortgelijke objecten behoort niet tot het voorliggende project. Belangrijke elementen van een interne waardestelling zijn:

- De context: de stedenbouwkundige of landschappelijke situering;
- Het idee achter het ontwerp;
- De vorm, onderliggende structuren;
- De samenhang tussen aanleg en gebouwde elementen;
- De gebruikte materialen en beplanting en de afwerking;
- De bouwkundige elementen (gebouwen, bruggen, tuinsieraden etc.);
- Andere historische aspecten.

Het elektriciteitshuisje in het noorden van het park

De ronde vijver in het bosgebied

Het kunstwerk Blau Himmelhoch-goud

3.2. Beschrijving actuele situatie

Typering

Het park Daalhuizen is omsloten door de Arnhemsestraatweg (zuid), de buitenplaats Dordtwijk (west) en bebouwing (noord en oost). Het terrein kenmerkt zich door een lichte glooiing aflopend van noord naar zuid. In het westen helt het terrein af richting de sprenghoeve met vijver op het terrein van Dordtwijk. Ook ligt in het westen een verdieping in het terrein van een onduidelijke oorsprong.

Het terrein heeft door de aanplant van bijzondere soorten (vnl. eik) een arboretumachtig karakter.

Bouwwerken

De volgende bouwwerken staan in het park:

- Een elektriciteitshuisje; 2^e helft 20e eeuw
- Een natuurstenen ronde vijver bij het elektriciteitshuisje; 19e eeuw
- Twee stenen palen met de woorden "DAAL" en "HUIZEN" bij de ingang aan de Daalhuizerweg; 19e eeuw
- Het kunstwerk 'Blau Himmelhoch-goud' van Niek de Jong; 1990
- Het kunstwerk van een groep stenen "zerken" van René Hubbers en Loes van der Linde; 1987
- Diverse houten banken; na 1982
- Diverse prullenbakken; na 1982
- Twee metalen bogen aan de ingang aan de Beethovenlaan; na 1982
- Diverse naamborden bij bomen; na 1982
- Bij de ingangen verkeersborden 'voetpad'; na 1982
- Bord met het fietsroutenetwerk van de Veluwe; 21^e eeuw

Buiten het projectgebied (deelgebied Park Daalhuizen) staan drie bouwkundige elementen die noemenswaardig zijn en behoren bij park Daalhuizen:

- Een herdenkingsmonument voor Willem II en de slag bij Waterloo, ten zuidwesten van de vijver;
- Twee pilaren met daartussen het poortje van het laat 19^e-eeuwse hekwerk, ten zuiden van de vijver;
- Een stenen behuizing voor een mechaniek voor het peilbeheer van de vijver en een overstort van water, ten zuiden van de vijver. Het is onbekend of deze mechaniek nog functioneel is; in de huidige opzet dateert het vermoedelijk uit 1924.

De groep stenen 'zerken' nabij enkele monumentale eiken

De ingang van het park aan de Beethovenlaan

De ingang van het park aan de Arnhemsestraatweg

De ingang van het park aan de Daalhuizerweg

Wegen en paden

Het park is op drie punten ontsloten voor voetgangers: ten noorden aan de Beethovenlaan, ten oosten aan de Daalhuizerweg en ten zuiden aan de Arnhemsestraatweg. Deze drie ingangen zijn door middel van een driehoek van paden met elkaar verbonden. In het westen ligt een 'doodlopend' pad richting de vijver. Dit pad eindigt op de grens met de buitenplaats Dordtwijck. De paden bestaan uit grind met een betonnen opsluiting. De paden verkeren in een redelijke staat. De randen van de paden zijn veelal overgroeid met gras en/of het grind ligt buiten de betonnen opsluiting. Dit geeft de oorspronkelijk strakke uitstraling van de betonnen opsluitbanden een rommelig karakter. Op de paden komt incidenteel onkruid voor, voornamelijk op het pleintje bij het kunstwerk 'Blau Himmelhoch-goud'.

Water

Aan de noordzijde van deelgebied Park Daalhuizen ligt in de bosachtige grensstrook een komvormige vijver met een natuurstenen rand behorend bij de kleine oranjerie ten noorden van het voormalige koetshuis. De vijver is in de actuele situatie overwoekerd en dichtgeslibd.

Zicht op de vijver van Dordtwijck met links achter het monument. De bank hoort nog bij park Daalhuizen

De monumentale zomereik in de grasweide aan de Arnhemsestraatweg

De bomenlaan gezien vanaf het pad vanaf de Arnhemsestraatweg richting het noordwesten

Beplantingen

In het noorden liggen twee bosstroken. De eerste bosstrook ligt in het noordwesten langs de grens met de buitenplaats Dordtwijck. De tweede bosstrook ligt langs de bebouwing in het noordoosten. De strook in het noordwesten kenmerkt zich door de aanwezigheid van een monumentale beuk en enkele monumentale eiken tussen opschot. Langs de rand van het grasveld ligt een strook heesters.

In de strook langs de bebouwing in het noordoosten staan monumentale eiken en beuken en enkele berken. Onder deze bomen staat een sterk ontwikkelde heesterlaag die zorgt voor een vrijwel gesloten afscheiding. In beide stroken staat een vrij standaard assortiment van plantsoenheesters. Beide stroken verkeren in redelijke tot goed conditie.

In het park staat een groot assortiment van solitaire bomen. De meest imposante boom is een ruim 200 jaar oude Zomereik, deze is vanaf de Arnhemsestraatweg prominent in beeld. Het park kenmerkt zich door de grote diversiteit in de jonge aanplant waarbij voornamelijk de diversiteit in het aantal soorten eiken opvalt (Hongaarse eik, Kaukasische eik, wintereik, mispelbladige wintereik, wilgbladige eik, zuileik, treureik, Oostenrijkse eik, steeneik). Bijzondere overige soorten zijn een monumentale Tulpenboom, een monumentale Trompetboom, enkele circa 70-jarige acacia's, een jonge Japanse notenboom en een vederesdoorn. Van de boomopstand in Park Daalhuizen worden 32 bomen vermeld op de Gemeentelijke lijst bijzondere bomen in Velp vanwege hun bijzondere of beeldbepalende waarde (zie bijlage voor de Gemeentelijke lijst bijzondere bomen in Velp).

Ten aanzien van de hoge diversiteit aan boomsoorten is opvallend dat er slechts enkele naaldbomen / coniferen aanwezig zijn: drie Lawsoncypressen in het noorden en twee voorname taxussen in de kern van het park. De solitaire bomen verkeren in goede conditie en de diversiteit aan solitaire boomsoorten, voornamelijk eiken, is noemenswaardig. Door de grootschalige aanplant van solitaire bomen komen enkele bomen echter niet goed tot hun recht.

Het wandelpad tussen de Daalhuizerweg en de Arnhemsestraatweg wordt begeleid door jonge laanbeplanting van eiken. De wijze van aanplant van het oostelijke- en westelijke deel van het wandelpad verschilt. In het oosten is de laan in een driehoeksverband aangeplant, en in het westen in een vierkantsverband. In het westelijke laanverband zijn enkele bomen uitgevallen.

De bomenlaan is in goede conditie. Het verschil in plantverband en de uitval van bomen maken echter dat de laan niet goed als laan beleefbaar is.

In het park zijn op enkele plekken heestervakken aangebracht:

- Langs het toegangspad bij de Daalhuizerweg, bij het pleintje nabij het kunstwerk 'Blau Himmelhoch-goud', rond een solitaire boom richting het noorden en bij de ingang aan de Arnhemsestraatweg;
- Langs het toegangspad bij de Daalhuizerweg liggen aan beide zijden enkele heestervakken. Langs de weg, de bebouwing en richting het kunstwerk staan voornamelijk Rhododendrons. In het park is voor de Rhododendrons een strook vaste planten aangelegd. In de bocht van het wandelpad staat een voorname taxus;
- Rond het pleintje met het kunstwerk is een lage blokhaag van laurier aangebracht in een ronde vorm;
- Rondom de solitaire boom richting het noorden is een heestervak met diverse soorten vaste planten aangelegd;
- Bij de ingang aan de Arnhemsestraatweg staat aan beide zijden van het pad een groep Rhododendrons.

De heestervakken zijn over het algemeen in goede conditie. Het vak aan de Arnhemsestraatweg is in redelijke conditie, tussen de heesters staat veel opslag van de Hemelboom en er zijn enkele kale plekken.

Aan de westzijde van het park staat op de grens een beukenhaag als symbolische scheiding van het eigendom tussen de gemeente Rheden en de buitenplaats Dordtwijck. Deze haag is in goede conditie.

Het park bestaat voor een groot deel uit gazon. Op enkele wat kalere plekken na is het gazon in goede conditie.

Het pad richting de ingang aan de Daalhuizerweg

Het pleintje met de hagen van laurierkers

Het plantvak van vaste planten onder de vederesdoorn

De bosstrook aan de noordzijde, achter deze strook ligt de Componistenbuurt

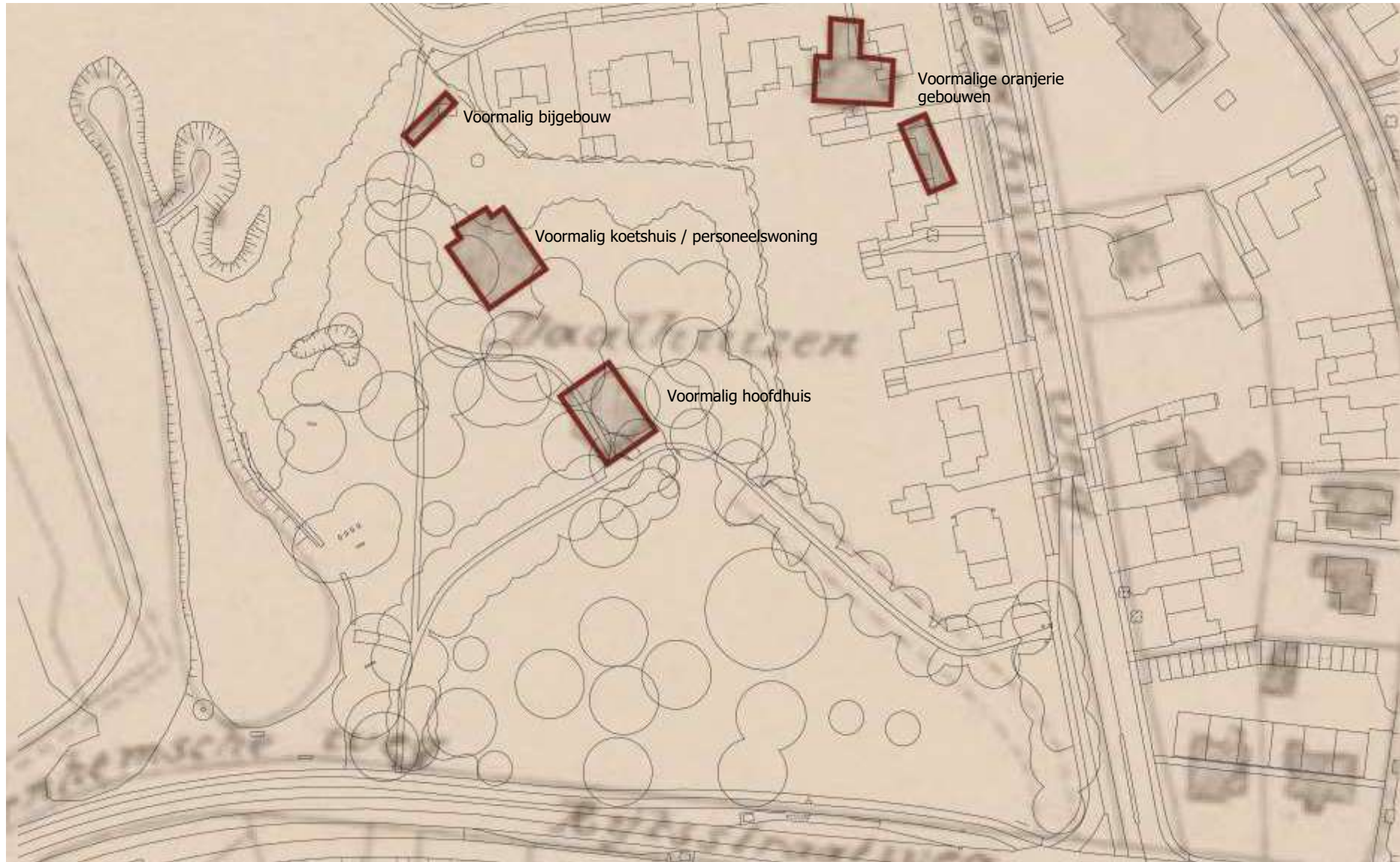
Links de bomenlaan vanaf de Arnhemsestraatweg. In het gazon staan diverse solitaire bomen

De strook heesters met solitaire bomen langs de Daalhuizerweg

Het gazon met diverse solitaire bomen langs de Arnhemsestraatweg

Aanduiding van de locatie van de voormalige gebouwen van de buitenplaats Daalhuizen (rode lijnen) op een kaart van de actuele situatie (zwarte lijnen), gebaseerd op het *uitbreidingsplan gemeente Rheden* uit 1925 (Gelders Archief 12731-0001).

3.3 Analyse, interpretatie en waardestelling

Landschappelijke context en idee achter ontwerp

De bebouwde kern van de buitenplaats Daalhuizen, een boerderij met schuur, lag tot 1795 ten zuiden van de Arnhemsestraatweg in het Zaalbosgebied. Daalhuizen als buitenplaats wordt in 1794 gesticht door Gerard van Hasselt. Van Hasselt bouwt een nieuw huis en koetshuis ten noorden van de Arnhemsestraatweg op een beeldbepalende locatie in een bocht van de Arnhemsestraatweg op de glooiende helling van de Veluwezoom. De oudste kern ten zuiden van de Arnhemsestraatweg wordt ingericht als nutsgedeelte. Vermoedelijk bepalend voor de locatie en de parkaanleg van Daalhuizen is de aanwezigheid van een spreng die wordt uitgebreid met een vijver en geïntegreerd in parkaanleg in landschapsstijl. Aan de oostzijde zal op instigatie van Van Hasselt de Daalhuizerweg zijn aangelegd.

De parkaanleg van Daalhuizen op een gradiënt is in oorspronkelijke opzet met zijn markant gesitueerde herenhuis typerend voor buitenplaatsen in de Veluwezoom. Park Daalhuizen is qua oorspronkelijke opzet, zij het op veel bescheidener schaal, vergelijkbaar met bijvoorbeeld Sonsbeek en Beekhuizen. Overeenkomsten zijn het hooggelegen huis dat uitkijkt op een dal met een tot vijverpartij verbouwde sprengbeek, het framen van het belangrijkste zicht met monumentale boompartijen en het gebruik maken van natuurlijk reliëf in de aanleg. Hoewel het padennetwerk minder verfijnd is en Daalhuizen in vergelijking met Sonsbeek bescheiden van schaal was, getuigde de aanleg met name in de 19^e eeuw van een behoorlijke ambitie, vooral op het gebied van botanie. De bijzondere planten en bomen in park en in kassen en orangerie functioneerden als *conversation piece* en het park werd door contemporaine bronnen hoog aangeschreven.

Vorm, onderliggende structuren

Door afkaveling in de 20^e eeuw is het huidige Park Daalhuizen slechts een fragment van het oorspronkelijke Daalhuizen. Daarmee zijn vrijwel alle onderdelen die van belang zijn voor Daalhuizen als particulier historische buitenplaats (het hekwerk van Dordtwijck, de sprengkop, het 1815-monument en de wandelingen op Dordtwijck) buiten de eigendomsgrens van de gemeente Rheden komen te liggen. In de jaren 1982-1987 is het park op initiatief van de gemeente Rheden opnieuw ingericht. Hierbij is de structuur van de historische aanleg behouden gebleven, in de vorm van oude bomen, de spreng met vijver, de parkweides en de glooiing in het park. De paden en een deel van de beplantingen zijn in deze periode opnieuw aangelegd. De vijver en spreng zijn in de actuele situatie geen onderdeel van Park Daalhuizen maar behoren tot Dordtwijck.

Bouwkundige elementen en samenhang tussen aanleg en gebouwde elementen

De historische bebouwing in Park Daalhuizen is nagenoeg verdwenen. Hoofdhuis, koetshuis, orangerie, en kas zijn in de 20^e eeuw gesloopt. De locaties van de voormalige bouwwerken in de actuele situatie zijn op de kaart van pagina 46 weergegeven.

De beeldbepalende locatie van het hoofdhuis is in de actuele situatie niet herkenbaar en van samenhang tussen gebouwde elementen en aanleg is momenteel dan ook geen sprake. Wat wel resteert zijn de natuurstenen entreepalen en het natuurstenen vijvertje aan de noordkant van het park. De entreepalen staan niet op hun oorspronkelijke locatie maar zijn verplaatst naar de Daalhuizerweg. Omdat de entreeweg is verlegd en de huisplaats niet als zodanig herkenbaar is, heeft deze entree sterk aan betekenis ingeboet.

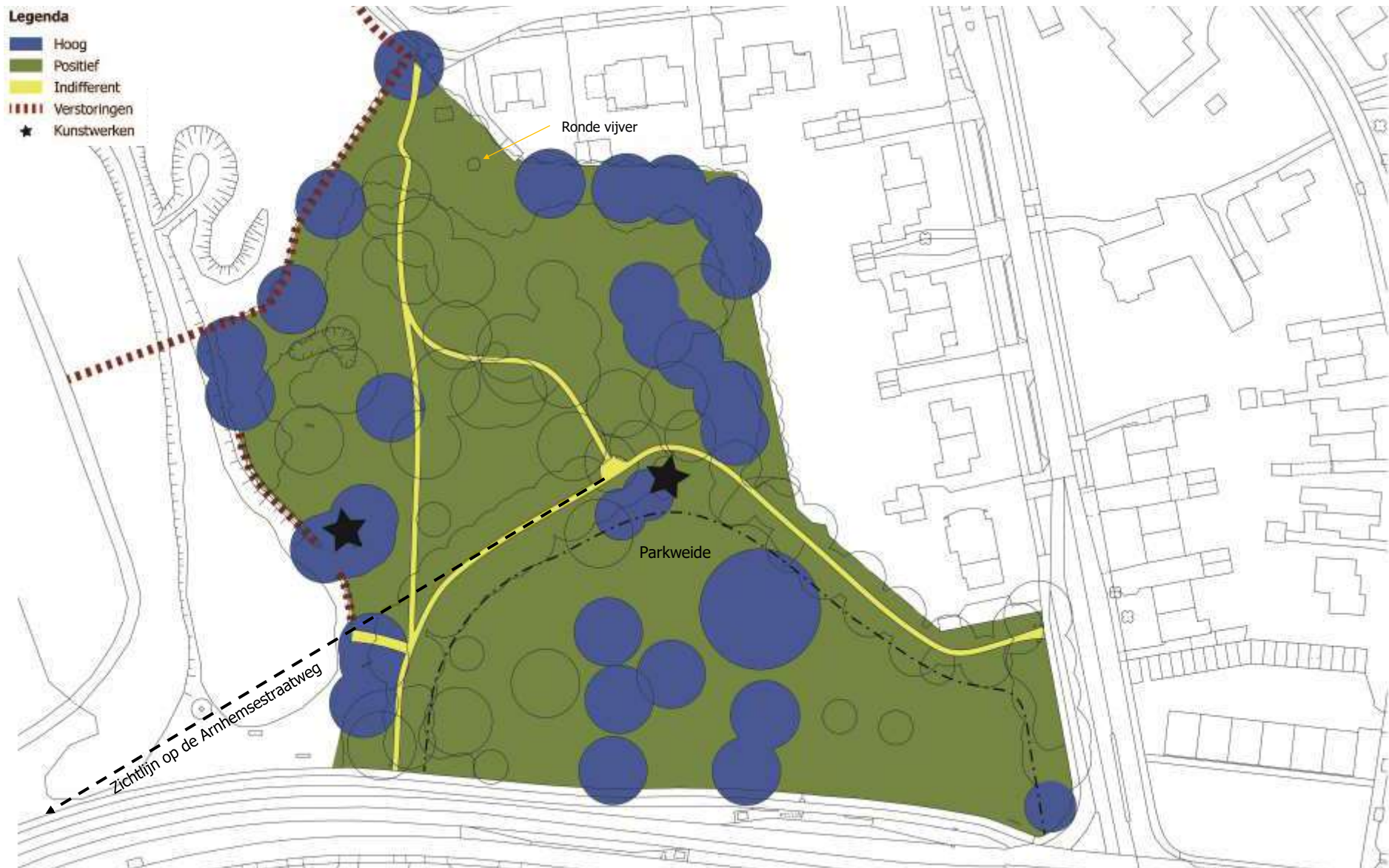
De kunstwerken in het plangebied zijn onderdeel van de fase waarin Daalhuizen in gebruik is genomen als openbaar park en zijn daarmee van ondergeschikt belang voor de tuin- en parkaanleg van Daalhuizen als historische buitenplaats. Om te bepalen wat de kunsthistorische waarde van de objecten is en in hoeverre hun locatie onderdeel is van die waarde, is nader kunsthistorisch onderzoek nodig.

Gebruikte materialen en beplanting/afwerking

In de 19^e eeuw was Daalhuizen een botanisch paradijs dat door contemporaine bronnen wordt omschreven als een waar lustoord. De traditie van de botanische rijkdom op Daalhuizen is na 1982 door de gemeente doorgezet in de vorm van de aanplant van bijzondere eiken. In de actuele situatie heeft het park door de aanwezigheid van vele bijzondere, solitaire bomen een arboretumachtige uitstraling. Diverse monumentale bomen vormen een structuurdragend element.

Andere historische aspecten

Een belangrijk historisch aspect van de parkaanleg van het oorspronkelijke Daalhuizen is het monument dat door de stichter van de buitenplaats, Gerard van Hasselt, in 1815 werd opgericht ter ere van de latere koning Willem II en zijn optredens tegen de Franse bezetter. Het monument is verplaatst. In de actuele situatie staat het op het terrein van Dordtwijck maar is wel toegankelijk voor wandelaars. Direct ten oosten van het monument staat het toegangspoortje uit het -inmiddels verdwenen- 19^e-eeuwse hekwerk. Ook het poortje staat op het terrein van Dordtwijck. Het poortje vormt voor bezoekers in de actuele situatie een los en moeilijk te duiden, want contextloos element in de aanleg.

De waardestellingskaart van Park Daalhuizen. De parkaanleg in zijn geheel zijn positief. De nadruk ligt hierbij op de parkweides, de glooiing in het park en de natuurstenen vijver. Enkele monumentale bomen, die vermoedelijk dateren uit de oorspronkelijke aanleg van het park eind 18^e / begin 19^e eeuw, zijn hoog. De wandelpaden zijn indifferent.

Door afkaveling, verdwijnen van bebouwing en vereenvoudigd beheer heeft Daalhuizen in de actuele situatie sterk aan uitstraling verloren. In structuur is de historische aanleg van Daalhuizen nog aanwezig, maar het park heeft in de actuele situatie niet de uitstraling van een buitenplaatspark. In plaats daarvan functioneert het voornamelijk als kleinschalig buurtpark en hondenuitlaatgebied. Het verhaal van Daalhuizen is niet beleefbaar. De belangrijkste oorzaken zijn:

- De huisplaats is niet als zodanig herkenbaar waardoor het park een hart mist;
- Door de afscheiding van Dordtwijck is een van de hoogtepunten van de aanleg, de spreng met sprengkoppen met wandeling niet beleefbaar;
- Het beeldbepalende zicht vanaf de Arnhemsestraatweg, over de vijver naar de huisplaats is verstoord door de in de actuele situatie aanwezige haag en boombeplanting;
- De uitstraling van het park is, kijkend naar de rijke botanische traditie, eenvoudig. Er zijn monumentale en bijzondere bomen, maar door de grootschalige aanplant van jonge bomen op open plekken komen die niet optimaal tot hun recht en is de massa-ruimteverhouding in het park verstoord;
- De vijver komt in de actuele situatie niet tot zijn recht door achterstallig beheer, het lage waterpeil, het ontbreken van beschoeiing, de geleidelijk aflopende walkanten en door de hagen en het hekwerk die de grens van het naastliggende Dordtwijck markeren.

Waardestelling

Bewaarde onderdelen en aspecten uit aanlegfasen in het verleden kunnen een hoge, een positieve en een indifferente monumentwaarde hebben.

De tuinhistorische waarde van Park Daalhuizen is in de actuele situatie **positief**.

3.4 Protocol van overdracht; aanknopingspunten en aanbevelingen

Park Daalhuizen is in potentie monumentwaardig. Omdat in actuele situatie typerende inrichtingselementen ontbreken en er versturende elementen aanwezig zijn, wordt het voordragen als gemeentelijk monument momenteel niet aanbevolen. De waardevolle bomen in het park zijn al beschermd door de 'Gemeentelijke lijst bijzondere bomen in Velp'. Aanbevolen wordt om Park Daalhuizen voor te dragen als gemeentelijk monument na een verbetering van inrichting en beheer. Daarbij kan de huidige uitstraling van Park Daalhuizen als buurtpark worden omgevormd naar die van een historische tuin- en parkaanleg, zodat het verhaal en de geschiedenis van Daalhuizen als een beeldbepalende voormalige buitenplaats in Velp beter beleefbaar worden.

De verbetering van inrichting en beheer van Park Daalhuizen kan bestaan uit:

- Aanduiden en herkenbaar maken van de huisplaats;
- Herstellen van de hoofdentree in oorspronkelijke staat (een wandellaan die leidt naar een herkenbaar gemaakte huisplaats en het toegangshek op de historische locatie);
- Herstellen van de zichtlijn vanaf de huisplaats over de vijver op de Arnhemsestraatweg;
- Verfraaien van de parkinrichting en de beplantingen in de geest van de oorspronkelijk rijke botanische traditie van Daalhuizen;
- Herstellen van de wandeling om de vijver en sprengkop (verwijderen hekken);
- Herplaatsen van een hekwerk aan de Arnhemsestraatweg, ter afscheiding van de parkweide en de stoep (bij voorkeur met een hekwerk dat identiek is aan het hek voor Dordtwijck).

Bij de laatste twee punten is samenwerking met de naastgelegen buitenplaats Dordtwijck essentieel. Belangrijke oorspronkelijk tot Daalhuizen behorende parkelementen liggen op deze buitenplaats en zijn momenteel voor het publiek niet of nauwelijks beleefbaar. De aanbevelingen zullen moeten worden uitgewerkt in een herstel- en herinrichtingsplan.

Het Zaalbosgebied en de Componistenbuurt vormen, als voormalige gebiedsdelen van Daalhuizen, in de actuele situatie de stedelijke context van de resterende parkaanleg. Ze zijn dusdanig los komen te staan van de parkaanleg dat zij hierin geen directe rol meer spelen.

4. LITERATUUR EN NOTEN

Literatuur

- Alkemade, Els en Peter Lentjes, *Een nieuw aanzicht voor een oud landgoed. Herinrichting Dordtwyck / Daalhuizen* (Arnhem mei 1981)
- Belangenvereniging Daalhuizen, *Park Daalhuizen vroeger en nu – beschrijving en bomenwandeling* (Velp 2004)
- Craandijk, J., *Wandelingen door Nederland met pen en potlood. Deel 7* (1884)
- Gemeente Rheden, Dossier 2.07.351.11 en 2.07.351 met betrekking tot Landgoed Daalhuizen
- Gemeente Rheden, *Parels van de Oostelijke Veluwezoom* (2007)
- Holwerda, J., 'Genieten vanaf een stellage', in: *Arcadië* 14 (mei 2015)
- Kerkkamp, H., *Historie van Velp en Roozendaal* (Arnhem 1966)
- Kerkkamp, H., *Verloren luister – Verdwenen landgoederen* (Velp 1969)
- Kuys, J.A.E. (red.), *Biografisch woordenboek Gelderland – Bekende en onbekende mannen en vrouwen uit de Gelderse geschiedenis* (Hilversum 2004)
- Werner, H.M., 'Mr. Gerard van Hasselt, zijn geslacht en zijn buitenverblijf Daalhuizen', in: *Geldersche Volks-Almanak voor het jaar 1890*, red. J.C.W. Quack (Arnhem 1890). Archief der Familie Vereeniging Van Hasselt, nr 867, Bibliotheek Van Hasselt (Regionaal Archief Zutphen, archiefnr. 275)
- Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken, *Sprengen en beken van de Veluwe – een geschiedenis* (Arnhem 1989)

Noten

- ¹ Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken, *Sprengen en beken van de Veluwe – een geschiedenis* (Arnhem 1989)
- ² *Park Daalhuizen vroeger en nu – beschrijving en bomenwandeling*, Belangenvereniging Daalhuizen – Velp (2004), p.15, www.sprengenenbeken.nl
- ³ Kerkkamp, H., *Verloren luister – Verdwenen landgoederen* (Velp 1969), p. 34
- ⁴ Kerkkamp, H., *Historie van Velp en Roozendaal* (Arnhem 1966), p.404
- ⁵ Gelders Archief, 0124-5228
- ⁶ Kerkkamp, H., *Historie van Velp en Roozendaal* (Arnhem 1966), p.405
- ⁷ Kuys, J.A.E. (red.), *Biografisch woordenboek Gelderland – Bekende en onbekende mannen en vrouwen uit de Gelderse geschiedenis* (Hilversum 2004), p.70
- ⁸ Kerkkamp, H., *Historie van Velp en Roozendaal* (Arnhem 1966), p. 277
- ⁹ Kerkkamp, H., *Verloren luister – Verdwenen landgoederen* (Velp 1969), p. 48
- ¹⁰ Kerkkamp, H., *Historie van Velp en Roozendaal* (Arnhem 1966), p. 288
- ¹¹ Ibid.
- ¹² Gelders Archief 0680 inv nr 197
- ¹³ G.A., toegang 552 (Biljoen), inv.nr. 230 meldt een geschil tussen de geërfden van Velp en R.J.C. Torck, 230 Stukken inzake het geschil tussen en de geërfden van Velp over de afrastering door Torck van de erven de North en het Zaalbos te Velp in de buurschap Laar, 1787-1796. De Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel uit 1832 meldt "douiarière R.J.C. Torck" als eigenaresse van de percelen 525-535.
- ¹⁴ Kerkkamp, H., *Verloren luister – Verdwenen landgoederen* (Velp 1969), p. 51
- ¹⁵ *Opregte Haarlemsche Courant* 13-01-1857
- ¹⁶ Aanbesteding Nieuw Amsterdamsch handels- en effectenblad, 22-04-1858
- ¹⁷ Kerkkamp, H., *Historie van Velp en Roozendaal* (Arnhem 1966), p. 317
- ¹⁸ www.historievandaagdaalhuizen.nl
- ¹⁹ *De Tijd godsdienstig-staatkundig dagblad* 29-07-1873
- ²⁰ Holwerda, J., 'Genieten vanaf een stellage', in: *Arcadië* 14 (mei 2015), p. 10-11
- ²¹ Craandijk, J., *Wandelingen door Nederland met pen en potlood. Deel 7* (1884), p. 15-16
- ²² Werner, H.M., 'Mr. Gerard van Hasselt, zijn geslacht en zijn buitenverblijf Daalhuizen', in: *Geldersche Volks-Almanak voor het jaar 1890*, red. J.C.W. Quack (Arnhem 1890). Archief der Familie Vereeniging Van Hasselt, nr 867, Bibliotheek Van Hasselt (Regionaal Archief Zutphen, archiefnr. 275)
- ²³ Ibid.
- ²⁴ Ibid.

- ²⁵ www.historievandaalhuizen.nl
- ²⁶ Gelders Archief, Bouwdossier 2169-412 en bouwdossier 2152-775
- ²⁷ Gelders Archief 2194 inv nr 3547
- ²⁸ www.sprengenenbeken.nl
- ²⁹ Alkemade, Els en Peter Lentjes, *Een nieuw aanzicht voor een oud landgoed. Herinrichting Dordtwyck / Daalhuizen* (Arnhem mei 1981), p. 60
- ³⁰ Bron; Ministeries categoriaal onderzoek, wederopbouw, 1940- 1965, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, M. Kuipers, 2006
- ³¹ www.historievandaalhuizen.nl
- ³² www.historievandaalhuizen.nl; G.A., toegang 2508, bouwdossier 166-104
- ³³ Gelders Archief, Bouwdossier 169-41
- ³⁴ Gelders Archief 1502 inv nr 1647
- ³⁵ Gemeente Rheden, Dossier 2.07.351 Landgoed Daalhuizen Velp 1980-1989 4772
- ³⁶ Alkemade, Els en Peter Lentjes, *Een nieuw aanzicht voor een oud landgoed. Herinrichting Dordtwyck / Daalhuizen* (Arnhem mei 1981), p. 21
- ³⁷ Gemeente Rheden, Dossier 2.07.351.11 Aankoop landgoed 'Daalhuizen' te Velp, van de Staat der Nederlanden Rbs. d.d. 26.10.82 nr. 22 2842
- ³⁸ Gemeente Rheden, Dossier 2.07.351.11 Aankoop landgoed 'Daalhuizen' te Velp, van de Staat der Nederlanden Rbs. d.d. 26.10.82 nr. 22 2842
- ³⁹ Gemeente Rheden, Dossier 2.07.351 Landgoed Daalhuizen Velp 1980-1989 4772
- ⁴⁰ Dossier 2.07.351 Landgoed Daalhuizen Velp 1980-1989 4772
- ⁴¹ Alkemade, Els en Peter Lentjes, *Een nieuw aanzicht voor een oud landgoed. Herinrichting Dordtwyck / Daalhuizen*, p. 60
- ⁴² *Park Daalhuizen vroeger en nu – beschrijving en bomenwandeling*, Belangenvereniging Daalhuizen – Velp (2004), p. 23
- ⁴³ Alkemade, Els en Peter Lentjes, *Een nieuw aanzicht voor een oud landgoed. Herinrichting Dordtwyck / Daalhuizen* (Arnhem mei 1981), p. 38
- ⁴⁴ Diverse krantenartikelen uit het Gelders Archief toegang 1515, inv. nr. 7949, Dossier 2.07.351 Landgoed Daalhuizen Velp 1980-1989 4772
- ⁴⁵ Gemeente Rheden, Dossier 2.07.351 Landgoed Daalhuizen Velp 1980-1989 4772

BIJLAGE 1— LIJST GEMEENTELIJKE BIJZONDERE BOMEN VELP

Gemeentelijke bijzondere bomen in Velp					
ADRES	NR.	BOOMSOORT (LATIJN)	BOOMSOORT (NED)	AANTAL BOMEN	CRITERIUM
Daalhuizerpark		<i>Acer negundo</i>	vederesdoom	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Aesculus hippocastanum</i>	witte paardenkastanje	3	2 beelbepalende waarde
Daalhuizerpark		<i>Catalpa bignonioides</i>	trompetboom	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Fagus sylvatica</i>	beuk	1	2 beelbepalende waarde
Daalhuizerpark		<i>Liriodendron tulipifera</i>	tulpenboom	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus frainetto</i> 'Trump'	Hongaarse eik	2	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus macranthera</i>	kaukasische eik	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus patraea</i>	wintereik	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus patraea</i> 'Mespilifolia'	mispelbladige wintereik	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus phellos</i>	wilgbladige eik	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus robur</i>	zomereik	12	2 beelbepalende waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus robur</i> 'Fastigiata Koster'	zuileik	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus robur</i> 'Pendula'	treureik	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus robur</i> 'Strypmonde'	zomereik	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Quercus turmeri</i> 'Pseudoturmeri'	Oostenrijkse eik	1	5 bijzondere waarde
Daalhuizerpark		<i>Robinia pseudoacacia</i> 'Bessoniana'	acacia	3	2 beelbepalende waarde

In de Beleidsnota Bomen (gemeente Rheden, juni 2005) staat op pagina 50 de toelichting van het criterium voor de bijzondere bomen. De punten worden hier kort toegelicht:

1. De boom is van groot belang voor de aankleding van de straat;
2. De boom is onvervangbaar, op korte afstand staat geen vergelijkbare boom;
3. De boom heeft een cultuurhistorische waarde;
4. De boom is een belangrijke karakteristiek in het landschap;
5. De boom is een gedenkboom, of is een zeldzaam boomsoort of -type;
6. De boom heeft een meer dan normale ecologische betekenis.